

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Diplomová práce

2016

Hanna Dzeraviah

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Hanna Dzeraviaha

**Analýza témat v časopise Svět sovětů se
zaměřením na téma sovětské ženy**

Diplomová práce

Praha 2016

Autor práce: **Hanna Dzeraviaha**

Vedoucí práce: **PhDr. Jan Cebe, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2016**

Bibliografický záznam

DZERAVIAHA, Hanna. *Analýza témat v časopise Svět sovětů se zaměřením na téma sovětské ženy*. Praha, 2016. 97 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe, Ph.D.

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se věnuje tematické agendě časopisu Svět sovětů v předválečné (1934 – 1938) a poválečné době (1945 – 1946) a jím formovanému obrazu sovětské ženy. Základním výzkumným záměrem bylo zpracovat komplexní soustavu témat časopisu ve zvolených časových úsecích, dále zachytit případné rozdíly v popisu v rámci zkoumaných období a následně zanalyzovat podíl tematiky o sovětské ženě v této soustavě, zejména s ohledem na následující rozbor jejího obrazu, tak jak byl uměle konstruován zkoumaným časopisem. Práce si kladla za úkol rekonstruovat podobu „obrazu“ sovětského ženy a srovnat jeho proměny v období před II. světovou válkou a následně po jejím skončení. Předpokladem bylo, že vytváření obrazu záleželo na propagační a agitační politice komunistické strany Československa i Sovětského svazu samotného a že tento obraz procházel změnami v závislosti na politických cílech KSČ i Sovětů, které se měnily v souladu s odehrávajícími se historickými události. Těžiště této práce tedy představuje obraz sovětské ženy, záměrně tvořený jako prostředek agitace a propagandy, podřízený úkolům politického boje.

Abstract

The present thesis is dedicated to the thematic agenda of the magazine Svět sovětů (The World of Soviets) during the pre-war period (1934 - 1938) and the post-war years (1945 - 1946) as well as the image of the Soviet women that this magazine was forming. Fundamental intention of this research was to process complex set of topics of this magazine during mentioned time intervals, then capture differences (in case there were any) in the description during those periods and subsequently analyze the portion of

articles that was dedicated to a Soviet woman, especially with regard to the following analysis of her image that was artificially constructed in the given magazine. The aim of this paper was to reconstruct the image of the „look” of the Soviet women and make comparison of its development during the period before World War II and subsequently after it was over. The assumption was that her portrayal depended on promotional and agitational politics of the Communist Party of Czechoslovakia and the Soviet Union itself, and that this image was changing depending on the political objectives of the Communist Party and the Soviets, which varied in accordance with the historical events that were taking place. This thesis therefore presents image of Soviet women deliberately formed as means of agitation and propaganda, subordinated to the challenges of the political regime.

Klíčová slova

Sovětská žena, Svět sovětů, Svaz přátel SSSR, Sovětský svaz, obsahová analýza, soustava témat

Keywords

Soviet woman, Soviet Union, women in Soviet society, communist propaganda in Czechoslovakia, Content analysis

Rozsah práce: 133 486 znaků (74 normostrany)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 29 července

Hanna Dzeraviah

Poděkování

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK	
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Dzeraviaha Hanna	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2011	
E-mail diplomantky/diplomanta: Dane4kas@gmail.com	
Studijní obor/forma studia: Mediální studia/ kombinovaná forma	
Předpokládaný název práce v češtině: Budování obrazu sovětského člověka v časopise Svět sovětů a jeho komparace v předválečném a poválečném období	
Předpokládaný název práce v angličtině: Building of the image of the Soviet man in the journal Svět sovětů during the pre-war and post-war period (Second World War) and its comparison.	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) <i>LS2013-2014</i>	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Časopis Svět sovětů představoval před II. světovou válkou jeden ze základních mediálních prostředků, skrze nějž byla československá veřejnost seznamována se Sovětským svazem a jeho režimem. Byl úzce spojen s Komunistickou stranou Československa a přispívala do něj celá řada významných levicových intelektuálů té doby. Z této stručné charakteristiky je zřejmé, že časopis ve vztahu k sovětskému člověku budoval veskrze pozitivní obraz a nabízel ho jako vzor hodný následování. Přesto se tyto charakteristiky v průběhu doby proměňovaly v závislosti na společenské a politické situaci jak v SSSR, tak v samotném Československu. Práce si klade za úkol rekonstruovat podobu „obrazu“ sovětského člověka v časopise Svět sovětů a srovnat jeho proměny v období před II. světovou válkou a následně po jejím skončení.	

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků):

Cílem práce je zachytit obraz sovětského člověka jak ho konstruoval časopis Svět sovětů. Zájmem je nejen obraz samotný, ale jak se tento obraz proměňoval podle historických událostí (pokud se proměňoval). Předpokladem je, že vytváření obrazu záleželo na propagační a agitační politice komunistické strany Československa i Sovětského svazu samotného, a že tento obraz procházel změnami v závislosti na politických cílech KSČ i Sovětů, které se měnily v souladu s odehrávajícími historickými události. Těžiště mé práce tedy bude představovat obraz sovětského člověka, záměrně tvořený jako prostředek agitace a propagandy, podřízený úkolům politického boje. Budu se snažit objevit témata, kterým se nejvíce věnovalo na stránkách časopisu a které ten zvláštní obraz konstruovaly. Předmětem zájmů bude také vizuální stránka prezentace sovětského člověka, tzn. fotografické pojetí jeho rolí.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

Předmluva

1-Úvod

2-Teoretické ukotvení

- 2.1. Historiografický nástin specifických sociálně-politických podmínek Československa i Sovětského svazu ve zkoumaném období (popis historického kontextu).
- 2.2. Důležité otázky a hlavní cíle KSČ i Sovětů v daném období. Klasifikace úloh (popis úloh a cíle, který museli být dosaženy vládou ve zkoumaném období v souvislosti s historickými události).
- 2.3. Role agitace a propagandy v dosažení cíle. Ideologie a stát (pojmy agitace a propaganda, jejich role v totalitních státech).
- 2.4. Krátká historie časopisu Svět sovětů. Předválečná a poválečná doba tisku (historický diskurz, vydavatelská struktura časopisu, proměny během dvou zkoumaných období).

3-Metodologie

- 3.1. Výzkumný problém, Výzkumné Otázky (vymezení výzkumného problému).
- 3.2. Výzkumná strategie (argumentace zvolené strategie)
- 3.3. Výběr vzorků. Vytvoření protokolu kódování materiálu (výběr proměnných)
- 3.4. Kódování zkoumaných kategorií. Kódovací kniha
- 3.5. Navrhované techniky sběru dat

4-Výzkumná část. Kvantitativní obsahová analýza (analýza shromážděných dat)

5- Formulace závěrů (zobecnění, která vyplývají z analyzovaného materiálu)

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Časopis Svět sovětů r. 1934-1938 a r. 1945-1950

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Heuristická analýza primárních a sekundárních zdrojů

Kvantitativní obsahová analýza - srovnání obsahu časopisu Svět sovětů různých historických období za účelem zmapování proměny v čase podávaných v časopise témat.

Obrazová obsahová analýza - Výběr kategorií (proměnných): pohlaví, věk, styl oblečení fotografovaných osob, okolí (městské/vesnické), druh činností (profese)

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

-Macura, V., „*Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*“, Academia, Praha 2008

Nejvýznamnější studie o české socialistické kultuře. Pohled na ní jako na specifický kulturní typ. Autor analyzuje zvláštní symboly a klíčové prvky této kultury na příkladu literatury. Zabývá se její rolí v rámci totalitního režimu a působením na ní ideologie.

- Smirnov, G. L. *Sovětský člověk: utváření socialistického typu osobnosti*, Praha: Svoboda, 1976

Kniha doktora filozofie zkoumá historické předpoklady a sociální podmínky formování sovětského člověka. Autor se zabývá problémy typologií osobností v socialistické společnosti a věnuje zvláštní pozornost vztahu společenských a osobních zájmů a také otázkám svobody a odpovědnosti „socialistické osobnosti“.

- Szompka, P., *Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda*, Sociologické nakladatelství, Praha 2007

Kniha zobrazuje fotografii jako důležitou metodu sociologického výzkumu. Analyzuje fotografický obraz jako prostředek poznání života společnosti, její kultury a sociální struktury (jako vizuální fakt, skrývající pod svým povrchem hluboké vlastnosti) a proto vidí v něm předmět pořizování a interpretace.

- Trampota, T., Vojtěchovská, M., *Metody výzkumu médií*, Praha: Portál, 2010

Kniha popisuje existující metody výzkumu médií a rozebírá jednotlivé metodologické postupy na praktických příkladech. Autory se věnují jak zásadám akademického výzkumu, tak i výzkumu komerčního.

-Zieris, K. F. *Nové základy českého periodického tisku*, Praha: Orbis, 1947

Autor zkoumá nové základy vydávání českého periodického tisku od roku 1945. Mluví o nutnosti nové organizace denního a týdenního tisku, která by měla propagovat zcela nový život na zcela nové základně. Popisuje chyby staré organizace a představuje svůj „ideální“ model nového rozvoje.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

-Mediální obraz SSSR ve vybraných komunistických a lidoveckých týdenících v době tzv. třetí republiky (1945-1948) - Diplomová práce (Daniel Mádr), Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2012

-Bakalářská práce: Obraz sovětského člověka a Sovětského svazu v československé propagandě 1951 - 1952 (Eva Štáhlová) - Vysoká škola ekonomická v Praze, 2010

-Diplomová práce: Principy estetiky totalitarismu v kontextu nacismu a stalinismu (Adéla Dědová) Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2011

-Bakalářská práce: Milada Horáková - konfrontace s dobovým ideálem sovětské ženy (Blanka Romanová) - Vysoká škola ekonomická v Praze, 2010

Datum / Podpis studenta/ky

30/05/2013

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTIŠKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

OBSAH

OBSAH	1
ÚVOD	2
1. TEORETICKÁ ČÁST	6
1.1. Svaz přátel SSSR.....	6
1.2. Časopis Svět sovětů	14
1.3. Marie Kořátková (10.8.1903 – 18.1.1967).....	18
2. PRAKTICKÁ ČÁST	23
2.1. Záměry a cíle výzkumu	23
2.2. Zvolené metody výzkumu	24
2.3. Výzkumné otázky	25
2.4. Definice výběrového souboru.....	26
2.5. Výběr a definice jednotky měření.....	28
2.5.1. Konstrukce obsahových kategorií (proměnných)	28
2.5.2. Kódovací kniha / kategorizace proměnných.....	29
2.5.3. Průběh kódování podle ustanovené definice (Kroky a fáze analýzy).....	31
2.6. Výsledky měření.....	33
2.7. Analýza shromážděných dat a vyvození závěrů	37
2.7.1. Předválečná doba	37
2.7.2. Poválečná doba	42
3. ŽENA	47
3.1. Výzkumná otázka	47
3.2. Obraz sovětské ženy u dalších autorů	50
3.3. Historické souvislosti konstrukce obrazu sovětské ženy.....	53
3.4. Obraz sovětské ženy v časopise Svět sovětů	56
3.5. Sovětská žena jako vzor pro všechny ženy	60
3.6. Závěr o ženě	67
4. MOŽNÁ OMEZENÍ VÝZKUMU A JEHO VÝSLEDKŮ	69
ZÁVĚR.....	72
SUMMARY.....	75
POUŽITÉ PRAMENY	79

ÚVOD

Nároky, které dnešní doba nejčastěji klade na obsah médií, jsou objektivita podávaných informací a celková vyváženost obsahu. Dnešní „normativní požadavky“ nejsou však vždy respektovány a nebylo tomu tak ani v minulosti. Dost často lze bohužel konstatovat, že obraz světa předkládaný médiu není obrazem reálným, nýbrž konstruovaným, a to s ohledem na různé cíle a z mnoha různých důvodů.

Dosažení objektivity však zároveň v praxi není tak jednoduché, jak by se mohlo z vnějšího pohledu zdát, jelikož média jsou závislá na mnoha různých společenských faktorech: politických, ekonomických, názorech zakladatelů a majitelů, stanovisku redaktora, reklamní politice, zájmech cílových skupin apod. Na politických faktorech závisí zejména ve společnostech, kde pojem „demokratické svobody“ není znám a kde tisk stojí ve službě státu a je proto podroben neustálé cenzuře. Často tak na místo, aby svobodně zveřejňoval nezájaté informace a přispíval tak k svobodnému utváření názorů čtenářů, spíše samovolně předkládá již hotové názory a následně je leckdy i pod masivním tlakem vnucuje. Taková praxe je většinou realitou totalitních režimů, kde média (v minulosti zejména tisk) jsou pevně podřízené zájmům vládnoucí politické moci a stojí v její službě. Tedy samotný pojem objektivity je v takovém případě násilně podřízen především politické nutnosti (politickým úkolům) a dobové ideologii.

Jedním z nejjasnějších příkladů výše popsaných společenských vlivů, které ovlivňují objektivitu médií z pozice vlivu politických režimů byly v minulosti komunistické státy, kde média byla vystavena politickým tlakům a jejich nejdůležitější funkcí byla manipulace publikem a propagace politických cílů vládnoucí strany. Tak tomu bylo jak v SSSR, tak i v ČSSR v době nadvlády komunistické strany. SSSR v tomto případě představoval ideální a dokonalý model, který byl následován zejména v poválečném období všemi nově vzniklými komunistickými satelitními zeměmi. Nesmíme však zapomínat, a tato studie to později ukáže, že pozdějšímu poválečnému úspěchu komunistické propagandy předcházelo několik desetiletí předválečného vývoje, kdy SSSR a jeho propagandistické organizace sbírali zkušenosti mnohonásobně zúročené v následujícím poválečném vývoji.

Předkládaná diplomová práce se věnuje tematické agendě časopisu Svět sovětů v předválečné (1934 – 1938) a poválečné (1945 – 1946) době a jím formovanému obrazu sovětské ženy. Základním výzkumným záměrem bylo zpracovat komplexní soustavu témat časopisu ve zvolených časových úsecích, dále zachytit případné rozdíly v popisu v rámci zkoumaných období a následně zanalyzovat podíl tematiky o sovětské ženě v této soustavě, zejména s ohledem na následující rozbor jejího obrazu, tak jak byl uměle konstruován zkoumaným časopisem.

Práci lze rozdělit na dva velké celky, a to část teoretickou a praktickou. V teoretické části je popsán historický kontext, který více či méně ovlivňoval činnost časopisu v předválečném a poválečném období. Tato část vypovídá o vývoji přátelských vztahů různých československých spolků vůči Sovětskému svazu, názorným příkladem je historie Svazu přátel, který byl zároveň i vydavatelem časopisu. Kromě toho byla zahrnuta také část věnovaná popisu historie časopisu samotného a pro jeho vývoj rozhodující přínos významné české novinářky Marie Kořátkové, která zastávala funkci hlavní redaktorky časopisu ve zkoumaném období. Její životní příběh je zároveň faktickým příkladem toho, jak bylo možné uměle konstruovaný obraz sovětské ženy přenést do skutečného života.

Praktická část představuje rozpracování provedené analýzy (metodologie), následované výsledky, jež z provedené analýzy logicky vyplývají. Jelikož studie měla dva cíle, byla analýza samotná rozdělena také do dvou fází. Záměrem v první fázi bylo zjistit, jak byla budována tematická agenda hlavního šířitele sovětské agitace a propagandy v ČSR, tedy časopisu Svět sovětů, konkrétně tedy jaká témata byla zahrnuta do obsahu časopisu, která se vyskytovala na jeho stránkách nejčastěji a zda se dané složení témat nějakým způsobem měnilo v časové perspektivě. Na základě výsledků získaných během této části výzkumu byla konstruována další fáze analýzy, zabývající se výhradně obrazem ženy, tak jak byl vytvořen právě na stránkách již několikrát zmíněného časopisu.

Zpracovávané téma bylo zvoleno, jelikož sovětská tematika tvořila stěžejní část bakalářské práce, a zároveň také ze zřejmých osobních důvodů (autorka pochází z bývalé sovětské republiky). Kdyby býval sovětský experiment neselhal a neobrátil se v tak tragickou zkušenost, úděl sovětské ženy by byl i jediným a naprosto samozřejmým údělem autorky této práce. Studium médií, která přispívala ke komunistické propagandě, tak bylo logickým spojením obou těchto okolností. Stejně tak bylo

rozhodnuto, že obraz, který bude cílem dalšího výzkumu, bude popsán na příkladu časopisu více než kladně nakloněného Sovětskému svazu, tedy časopisu Svět sovětů.

Daný časopis představoval před druhou světovou válkou jeden ze základních mediálních prostředků, skrze nějž byla československá veřejnost seznamována se Sovětským svazem a jeho režimem. Byl úzce spojen s Komunistickou stranou Československa a přispívala do něj celá řada významných levicových intelektuálů té doby.

Z této stručné charakteristiky již je zřejmé, že časopis ve vztahu k Sovětskému svazu, jeho zřízení a svéráznému typu osobnosti jím vybudovanému (sovětskému člověku obecně a sovětské žene jednotlivě) vytvářel veskrze pozitivní obraz a nabízel ho jako vzor hodný následování. Přesto se tyto charakteristiky v průběhu doby proměňovaly v závislosti na společenské a politické situaci jak v SSSR, tak v samotném Československu. Práce si tak klade za úkol rekonstruovat podobu obrazu sovětské ženy v časopise Svět sovětů a srovnat jeho proměny v období před druhou světovou válkou a následně po jejím skončení.

Co se týče již existujících studií věnovaných sovětské ženě, jedná se jak o práce sovětských a ruských badatelů, tak i západních výzkumníků. Jelikož za dobu Sovětského svazu bylo sovětské vědě (a také umění, literatuře a žurnalistice) povoleno pouze „opěvovat“ sovětského člověka, představovat a líčit ho jako korunu lidské evoluce, je tedy více než logické, že první pokusy o historický a antropologický výzkum v této oblasti byly provedeny na Západě, buď přímo západními badateli, nebo sovětskými disidenty. Navíc lze ještě přidat, že „sovětské vědomí“, tedy snad až specifický způsob myšlení, často bránilo vnímání dějin zvenčí, tedy alespoň částečně objektivně. Nutno však podotknout, že bez ohledu na to, kdo prováděl výzkum, vždy byl zachycen obraz jak muže, tak i ženy. Celkem samovolně tak vznikl obecný obraz sovětského člověka. S rozvojem ženské historie a genderových studií se situace začala poněkud měnit, a objevila se tak celá řada významných děl, která poskytují představu o tom, co to znamenalo být ženou v Sovětském svazu. Všechny tyto práce jsou založeny na konkrétních historických materiálech a popisují skutečný život žen v SSSR (informace o konkrétních zdrojích jsou shrnuty v samostatné kapitole této práce, viz „Žena“).

Účel mé práce byl však poněkud odlišný. V tradičním přístupu byl dobový tisk využíván především k reakci na historické události, do kterých byl sovětský člověk (pro účely této

práce žena) zapojen. Časopis skutečně obsahuje velké množství faktických informací, které však v případě stranického komunistického tisku nemohou být považovány za objektivní, vzhledem k ideologickým motivům a pozadí publikací, zvláště charakteristických pro takovéto periodikum. Zájmem tedy nebylo zjistit jak žila žena v sovětském svazu, nýbrž prozkoumat, jak se její obraz vytvářel prizmatem komunistické agitaci a propagandy: a to buď sovětské, nebo československé. Cílem bylo zjistit, jaký byl obraz dokonalé ženy pohledem sovětské ideologie a jak byl následně šířen na stránkách časopisu Svět sovětů. Jakým byl ten zidealizovaný, domnělý, stranickými ideology zkonstruovaný obraz.

Na počátku výzkumu časopisu byl za hlavní objekt zájmu prohlášen sovětský člověk jako takový, jelikož tento obraz se jednoznačně vyskytoval jako neoddělitelný prvek téměř v každém článku. Postupně se ale ukázalo, že tento záměr by přesahoval možnosti této diplomové práce, a tak bylo na základě několika různých kritérií rozhodnuto zúžit zkoumaný obraz na obraz ženy.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1.Svaz přátel SSSR

Vzájemné vztahy Československa a sovětského Ruska, později SSSR¹, lze stěží označit za plynulé a vždy přátelské. Mluvíme-li o období mezi světovými válkami, bylo vnímání „Země sovětů“ ze strany československé společnosti „přinejmenším rozporuplné“. Odpor na jedné straně koexistoval se sympatiemi k SSSR (hlavně k jeho prezentovanému vývoji) a s růstem podpory levice. Postupný příklon veřejnosti k levicovým idejím, růst pozitivního vnímání SSSR a příznivých nálad vůči němu, které nakonec přivedly Československo do komunistického bloku a tím na dlouhou dobu i do sféry sovětského vlivu, byly v neposlední řadě způsobeny virtuózně zkonstruovaným a částečně nereálným obrazem sovětské země (Lomíček, 2015, s. 5). Na vytváření mýtu se podílel jak vnější faktor, tzn. sovětská propaganda, tak i vnitřní: činnost KSČ a vedle ní i různých spolků a sdružení orientovaných svým zaměřením na Sovětský svaz (Lomíček, 2015, s. 6).

Podíváme-li se na světovou historii takových spolků a organizací sdružujících přátele sovětského Ruska, zjistíme, že začínají vznikat v některých zemích začátkem 20. let 20. století. Členové těchto skupin podporovali ideje Říjnové revoluce a podněcovali přátelství se Sovětským svazem a utužování vzájemných vztahů. Vnímali Rusko jako svět nového zřízení, ve kterém se rodí nová kultura a nová společnost, a jako příklad, který by měl následovat veškerý světový proletariát. Hlavní jejich úlohou byla popularizace sovětské země a získávání dalších stoupenců přátelství se SSSR. K dosažení tohoto cíle organizovali výstavy (agitačních plakátů, sovětské literatury, ruského revolučního umění), pořádali přednášky a veřejné diskuze, vypravovali delegace do SSSR a vydávali knihy a vlastní místní časopisy. Tyto spolky získávaly příznivce nejen mezi horlivými stoupenci Sovětského svazu pocházejícími z dělnické třídy, ale i mezi příslušníky různých odborných kruhů: vědeckých, hospodářských, kulturních, které pak formovaly organizace odborného charakteru a napomáhaly

¹ *Od 30.12.1922*

sovětským institucím v navazování vědeckých a kulturních styků v zahraničí (Čestmír, 1972, s. 5).

První takový „přátelský spolek“ se v Československu objevil již v prosinci 1919. Byl to Klub přátel sovětového Ruska založený na tehdejší Dělnické akademii příslušníky inteligence z kruhů marxistické levice. S nárůstem počtu stoupců se pak Klub v dubnu 1922 změnil v samostatnou organizaci, která se jmenovala Sdružení přátel sovětského Ruska a jejíž pobočky byly zřízeny v několika městech (Čestmír, 1972, s. 4). Jako jeden z prvních spolků se též uvádí Česko-ruská jednota, snažící se o „nepředpojaté poznání Ruska“ (Lomíček, 2015, s. 7).

Postupem času následovaly i další spolky a svazy, z nichž nejvýznamnějším byla Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem (založena v Praze koncem roku 1924 (oficiální činnost povolena v lednu 1925) a začátkem 1928 i v Bratislavě (Čestmír, 1972, s. 12). Skládala se z různých odborů: lékařského, vojenského, literárního a dalších (Čestmír, 1972, s. 7). Aktivně se snažila o uznání ze strany SSSR a o navazování přátelských styků s ním. Odehrála důležitou roli v propagaci sovětské země a budování příznivého vztahu vůči ní. V neposlední řadě k tomu přispíval také časopis *Nové Rusko* (později vycházel pod názvem *Země sovětů* a posléze *Praha - Moskva*), vycházející měsíčně od února 1925 (Čestmír, 1972, s. 8). Vedle své publikační činnosti vyvíjela Společnost nejrůznější druhy aktivit na podporu SSSR: zahajovala přednášky, pořádala poznávací zájezdy do SSSR a v rámci výročí významných událostí v Sovětském svazu buď organizovala delegace, nebo pořádala akce i v samotném Československu (Lomíček, 2015, s. 7).

Na Slovensku se „průkopníkem propagace SSSR“ stala Umělecká beseda, kde se rozvíjela zejména propagace sovětské kultury. Kromě Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s „novým Ruskem“ byly v Bratislavě dalšími organizacemi usilujícími o přátelské vztahy se SSSR Spolek socialistických akademiků a blok pokrokové, levicově orientované inteligence pojmenovaný BIS (Čestmír, 1972, s. 13).

Formování a následné činnosti svazů přátel v zahraničí ze strany SSSR napomáhala VOKS (Všesvazová společnost pro kulturní styky se zahraničím), která se zabývala výměnou zkušeností s různými zahraničními institucemi a ústavy (Čestmír, 1972, s. 8) a přispívala k navazování zahraničních styků. Sovětská propagace a agitace ve spolupráci se stoupenci z nejrůznějších zemí světa fungovala natolik propracovaně, že v roce 1928 působilo již 21 organizací přátel Sovětského svazu (Čestmír, 1972, s. 8).

Nálady vůči Sovětskému svazu se však neustále měnily a s vášnivými příznivci měla „opěvovaná země sovětů“ i své zuřivé odpůrce, a tak antisovětská a prosovětská opatření neustále koexistovala ve střídavě se měnícím poměru. Proto nehledě na to, že počet organizací stoupal, průběh rozšiřování jejich vlivu v Československu rozhodně nelze označit za snadný nebo hladký. „Usilovné“, občas až silně agresivní, propagandistické aktivity stoupců marxismu-leninismu a sovětského zřízení spolu s výpady vůči ostatním politickým stranám logicky ústily v soustavné postihy komunistického tisku ze strany demokratického vedení tehdejšího československého státu (Cebe, 2011, s. 73). Občas docházelo k zastavení jejich činnosti a tisk uveřejňující příznivé zprávy o SSSR byl cenzurován (Čestmír, 1972, s. 11).

Nicméně v této době nebylo síly ani překážky, která by byla schopna zastavit již na plné obrátky běžící prosovětskou činnost. Takto se po V. sjezdu Komunistické strany Československa (konajícím se v únoru roku 1929) rozvinula nejmasovější kampaň za přátelství se Sovětským svazem. Vedením KSČ bylo tehdy přijato „usnesení formovat přátele Sovětského svazu a získávat další jeho stoupence z řad pracujících” s cílem „rozvinout co nejmasovější aktivitu mezi všemi pracujícími, seznamovat je s úspěchy výstavby socialismu v SSSR a s neustálým zlepšováním životních podmínek jeho obyvatelstva” (Čestmír, 1972, s. 14). KSČ byla hlavním bojovníkem za přátelství se Sovětským svazem a právě jejím novým vedením (gottwaldovským) byl pochopen nápomocný význam masového základu hnutí přátel SSSR, které by usilovalo o vznik a prohloubení sympatií k „zemi sovětů“ (Čestmír, 1972, s. 17).

Právě takovou roli plnil Svaz přátel SSSR, významná společenská organizace a hlavní pomocník KSČ v boji za přátelství se sovětskou zemí, která se zrodila jako výsledek Moskevského mezinárodního kongresu přátel SSSR, věnovaného 10. výročí Velké říjnové socialistické revoluce (Čestmír, 1972, s. 17). U jeho zrodu stáli např. takoví komunističtí činitelé jako funkcionář KSČ Bohumír Šmeral, levicový právník Ivan Sekanina, novinář Julius Fučík (Cebe, 2011, s. 72). Založená organizace měla mít masový charakter, být součástí mezinárodního hnutí na obranu Sovětského svazu a získávat co nejvíce nových příznivců různých vrstev, a to jakýmkoli způsobem: agitací, spoluprací, seznamováním s výsledky vítězné proletářské revoluce (...). Pro její formování byl zřízen speciální pracovní výbor s předsednictvím Zdeňka Nejedlého: Volné sdružení delegátů do SSSR (Čestmír, 1972, s. 18). Byla zahájena rozsáhlá kampaň za významné účasti politického byra ÚV KSČ a nová organizace rychle rostla. Již počátkem července roku 1930 se konala první veřejná schůze přátel SSSR, 23. července vznikla jedna z prvních závodních poboček a 25. srpna 1930 se konala první konference. K listopadu tohoto roku nová organizace pořádala veřejné schůze, přednášky a besedy (Čestmír, 1972, s. 20).

Na rozdíl od Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem se Svaz přátel „vždy snažil být co nejmasovější organizací s výraznou snahou o obsazení veřejného prostoru“. Během své agitační a propagační činnosti pořádal výstavy, kulturní večery, promítání sovětských filmů, organizoval přednášky, soutěže, Týdny přátelství, Dny kultury a odpočinku, kurzy ruského jazyka, cesty po SSSR a oslavy jeho nejruznějších výročí, vydával propagační tiskoviny (Lomíček, 2015, s. 8).

Stejně jako Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, měl i Svaz přátel kromě svých příznivců i své odpůrce. Jeho narůstající aktivizace značně znepokojovala vedení sociálně-demokratické a národně-socialistické strany. Důsledkem neustálých intenzivních útoků Svazu přátel proti jeho protivníkům byla rozličná represivní opatření ze strany státních orgánů: policejní úřady například zakazovaly svazové schůze, stoupenci sovětské země byli občas pronásledováni, případně i zatýkáni, a potýkali se i se zamítáním žádostí o vydání cestovního pasu pro cestu do SSSR (Čestmír, 1972, s. 21). Takto ve 30. letech byla činnost Svazu průběžně

zakazována a povolována. Poprvé byla zastavena od listopadu 1930 do dubna 1931 (Čestmír, 1972, s. 20), pak následně opakovaně během let 1932 – 1934, jelikož prováděla propagandu, která byla v rozporu „s ústavou a zákony ČSR“ (Čestmír, 1972, s. 24). Nehledě na tato opatření však činnost Svazu neustále pokračovala (a to i ilegálně) a vždy za podpory Společnosti² (Čestmír, 1972, s. 25).

Rozsáhlá všeobecná protestní kampaň příznivců Sovětského svazu, uznání Československem 9. června 1934 SSSR de iure a zahájení vzájemných oficiálních vztahů vrátilo Svaz přátel 15. září 1934 k činnosti (Čestmír, 1972, s. 29). Nový start v čele s předsedou Bohuslavem Vrbenským a ústředním tajemníkem Jiří Kořátkem (ústřední výbor se skládal ze dvou třetin z nekomunistů) byl pro Svaz Přátel úspěšným a příznivější atmosféra napomáhala mu získávat čím dál větší rozsah. Stejně jako dříve se i nyní pořádaly diskuze a přednášky, připravovaly se akce, vypravovaly se delegace, jen s tím rozdílem, že nově zahájená kampaň dosahovala mnohonásobně větších a významnějších rozměrů. Za tři měsíce po obnovení činnosti organizace pracovalo na 60 dalších / nových poboček (Čestmír, 1972, s. 30), v roce 1935 se jednalo o již více než 200 (Čestmír, 1972, s. 33). Pokud měl Svaz přátel v červnu roku 1935 přibližně 12 000 individuálních a 180 000 kolektivních členů (Čestmír, 1972, s. 31), tak v říjnu stejného roku stoupla tato čísla na úctyhodných 20 000 individuálních a na úměrně tomu téměř 200 000 kolektivních členů (Čestmír, 1972, s. 33). Pro představu o tom, jak významný nárůst počtu členů následoval po výše popsané rozsáhlé propagační kampani, si ještě uvedme čísla za rok 1936, kdy bylo zapsáno na 38 927 členů individuálních a 233 921 kolektivních (Čestmír, 1972, s. 35).

Jelikož spojenectví s SSSR nebylo otázkou sympatií k němu, nýbrž vynuceným krokem v dané zahraničně politické situaci, tedy neustálé hrozby fašismu, musel Svaz přátel i přes „veškeré své úspěchy“ neustále zůstat ve střehu. Jak lze opakovaně najít na stránkách jeho publikací, vnitřní nepřítel, tj. domácí československá buržoazie, neustále zasahoval proti jeho činnosti. Významným „spolubojovníkem“, který aktivně přispíval k rozrůstajícímu se vlivu a který svaz a jeho stoupence i nadále podporoval v různých

² Od 1931 nazývána *Společnost pro hospodářské a kulturní styky s SSSR*

situacích a pomáhal jim odstraňovat různé obtíže, stejně jako v době méně příznivé jeho činnosti, byla KSČ. Za její všestranné pomoci byly organizovány různé masové akce a během téměř 14 měsíců (říjen 1935 – listopad 1936) uspořádal Svaz přátel přibližně 3500 akcí s účastí více než 300 000 lidí (Čestmír, 1972, s. 35). KSČ tím samozřejmě sledovala vlastní mocenské cíle, celkem se ale jednalo bohužel o velmi důkladnou přípravu na události spojené s koncem druhé světové války a nástupem komunistů k moci. Dalšími neméně důležitými kulturními akcemi a publikační činností se většinou zabývala Společnost pro hospodářské a kulturní styky s SSSR, opět s cílem posílit vliv komunistů a zajistit si tak pozici pro převzetí moci a rozšíření ideologie SSSR.

Díky všeobecně známým historickým okolnostem se tento vzestup velmi rychle změnil ve strmý pád. Přijetím mnichovské dohody v říjnu 1938 anulovala československá vláda spojenectví se Sovětským svazem a v souvislosti s novým politickým kursem byla zahájena rozsáhlá protisovětská kampaň. Činnost KSČ byla pozastavena, policie pronásledovala komunisty a přátele Sovětského svazu a bylo rozhodnuto zlikvidovat především jejich různé spolkové organizace (Čestmír, 1972, s. 43). Důsledkem toho bylo vedení Svazu přátel 20. října 1938 nejdříve vyzváno k „dobrovolnému“ zastavení činnosti (což se po jistou dobu dařilo „úspěšně“ ignorovat), ale již 16. března 1939³ byly veškeré aktivity oficiálně zastaveny a svaz byl nakonec rozpuštěn. Za „částečný úspěch“ svazu v tomto předem prohraném boji lze považovat fakt, že k definitivnímu rozhodnutí o zastavení činnosti došlo o pět měsíců později než na Slovensku, kde byl svaz rozpuštěn již 15. října 1938 (Kroupa, 1983, s. 138). Celkem vzato však veškeré předválečné a válečné represe komunistické strany a jejich ideologických nástrojů vedly jen k zesílení její poválečné pozice a umožnily, pokud ne rovnou zapříčinily, události vedoucí k definitivnímu převzetí moci v roce 1948.

Během okupace bylo mnoho členů a funkcionářů obou přátelských prosovětských organizací pozatýkáno. Někteří byli zabiti v koncentračních táborech, jiným se podařilo včas odjet do SSSR nebo emigrovat na západ. Jejich činnost se tím ale nezastavila a většina z nich se i nadále podílela na zahraničním odboji. Ti, kteří zůstali doma, se

³ *Právě po nástupu Protektorátu (15. března 1939)*

aktivně účastnili domácího národního odboje (zapojili se do domácí ilegální činnosti, přispívali do ilegálního tisku, prováděli agitační činnost, apod.), i když podmínky byly „méně“ příznivé (Čestmír, 1972, s. 46). Jak je vidět, propagační a agitační činnost výše uvedených spolků byla až neskutečně důkladně promyšlená. Kdo se jednou stal členem a stoupencem, jen těžko dokázal vyvážnout z jejího koloběhu a poukázat na možné negativní stránky.

Osvobození Československa, na němž se významně podílela Rudá armáda, vedlo k ještě silnějšímu vzestupu autority SSSR a vytvořilo tím příznivé podmínky pro obnovení činnosti Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR a Svazu přátel SSSR v nejširším měřítku. Hned po svém obrození se vrátili ke své dřívější činnosti (s narůstající tendencí organizovali přednášky, besedy, výstavy, akce darů, zájezdy delegátů a návštěvy sovětských hostů; pořádali koncerty a sovětské divadelní hry, promítali sovětské filmy, vydávali sovětskou literaturu, pořádali oslavné večery k různým výročím apod.) s nadále přetrvávající podporou ze strany VOKS⁴. Obdobným způsobem byla činnost obou organizací zajišťována i na Slovensku (Čestmír, 1972, s. 51).

Přechod k socialismu, následující po válce, vyžadoval co nejužší spolupráci se Sovětským svazem. Tato spolupráce byla i nadále poznamenána snahami demokraticky smýšlející části společnosti o její narušení. Odpůrci sovětského svazu, které komunistická propaganda běžně nazývala buržoazií a domácími reakčními silami, se snažili narušit nastolený kurz a navrátit se k západní Evropě. Jejich protisovětská činnost tak neustále pokračovala, jednou došlo i ke zpochybnění účelnosti další existence Svazu přátel a Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR. Za podmínek, kdy se mezi takto protichůdnými silami rozhodovalo o moci ve státě, se prosovětské svazky rozhodly spojit své síly, sdružit se do jedné organizace, a zajistit si tak ještě silnější pozici vůči demokratickým silám, které jak známo, byly rozdrobené a bojovaly mezi sebou. Jako první toto uskutečnili slovenští přátelé SSSR a dne 22. února 1947 se sloučili ve *Zväz priateľov ZSSR*. Dne 22. února 1948, tedy ve zlomovém

⁴ *Všesvazová společnost pro kulturní styky se zahraničím*

období pro další vývoj československé demokracie, bylo sjezdem delegátů Svazu přátel SSSR a Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR rozhodnuto o vytvoření jednotné masové organizace s předsednictvím Zdeňka Nejedlého nazvané Svaz československo - sovětského přátelství - SČSP. Splynutí Svazu československo-sovětského přátelství se Zväzom priateľ'ov ZSSR na Slovensku v jednotnou celostátní organizaci v Bratislavě v květnu 1949 bylo vyvrcholením sjednocovacího procesu. Sjednocená organizace se stala aktivní pomocnou silou KSČ v uskutečnění jejího „hlavního“ cíle – ve výstavbě socialismu, čímž „otevřela dveře“ bohatému rozvoji své všestranné činnosti. Všechny její již dříve existující akce a iniciativy nyní nabyly nebývalých rozměrů (Čestmír, 1972, s. 55 - 58). Důsledkem této promyšlené agitační a politické činnosti bylo vítězství komunistů, jejich přechod do vlády a následujících 40 let přátelství se SSSR, které ovšem vedlo k rozvratu v mnoha oblastech československé společnosti.

Největší aktivitu vyvíjel SČSP logicky v 50. letech, kdy bylo třeba definitivně umlčet dosud doutnající protisovětské hlasy a upevnit vliv KSČ. Svaz vlastnil nakladatelství, vydával knihy a časopisy. V 60. letech byla jeho činnost krátce utlumena: během pražského jara 1968 a zvláště po srpnové okupaci. Avšak s nástupem normalizace (proces obnovy prosovětského režimu) byl jeho vliv opět uměle zvyšován. „Zatímco v 50. letech (v souvislosti s vítězstvím a znovuzrozením země) bylo členství v SČSP dobrovolné a převážně srdeční záležitostí, pak v 70. a 80. letech šlo spíše o členství formální a kariévní“ (Růžička, [b.r.]). Bez ohledu na motivaci členství měl SČSP těsně před svým „zánikem“ v roce 1989 přibližně 2,5 milionu členů a více než 10 tisíc kolektivů. Začátkem roku 1990 se nástupcem ÚV SČSP stala Společnost přátel národů východu, jejímž pokračovatelem se v roce 2006 stala Česko - ruská společnost, působící dodnes (Růžička, [b.r.]).

1.2. Časopis Svět sovětů

V předchozí kapitole popsanou rozsáhlou činností a vliv různých, vůči Sovětskému svazu přátelských, spolků by si nebylo možné představit bez působení prostředků masové komunikace, a jmenovitě tisku. Jeho nesmírnou důležitostí pro svou činnost pochopili ihned, a tak měl každý spolek svou „hlásnou troubu“ (zaměřenou, stejně jako i všechny jejich akce, na propagaci Sovětského svazu), pomocí které šířil své ideje, informoval o připravovaných akcích a seznamoval s různými oblastmi života země zaslíbené. Jak později psal jeden z nich: „Tisk (...) není jen prosté slovo. Tisk je kolektivním organisátorem a vychovatelem mas“ (7, s. 2).

Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem měsíčně vydávala časopis *Nové Rusko (Země sovětů)* (Čestmír, 1972, s. 8), jehož prostřednictvím předávala nejnovější informace o Sovětském svazu. Jejím dalším titulem byl od r. 1935 časopis *Sovětské hospodářství a kultura* (Sedláček – Vávra, 1960, s. 233). Studentský odbor společnosti vydával za účelem informování o životě v SSSR časopis *Studkor* (Čestmír, 1972, s. 25). U slovenského Spolku socialistických akademiků vycházel časopis *Šíp*, určený příslušníkům mladé inteligence a informující o tamních „nebývalých“ školských možnostech (Čestmír, 1972, s. 13). Svaz přátel dokonce vydával své tiskové materiály v různých jazycích: německém a maďarském (určených dvěma nejpočetnějším národnostním menšinám), aby pokryl co největší publikum. Jednalo se o časopisy *Freund der Sowjets*, *Sowjet Russland von heute* a *Sowjetföld*, které byly cizojazyčnou verzí hlavního tiskového orgánu svazu - časopisu *Svět sovětů* (Čestmír, 1972, s. 36).

Svět sovětů je časopisem s dlouhou historií. Jeho první číslo vyšlo 15. února 1932 v redakci nejvýznamnějšího muže komunistické strany a komunistického tisku Bohumíra Šmerala, který od konce roku 1931 řídil Svaz přátel a v letech 1932 - 1933 zůstal šéfredaktorem časopisu. Oficiálně však byl *Svět sovětů* registrován jako časopis na Svazu přátel nezávislý, a to z toho důvodu, aby v případě zákazu organizace mohl časopis dál vycházet (Lomíček, 2015, s. 8). Tento nápad vedl k tomu, že i v době zákazu činnosti Svazu přátel v letech 1932 - 1934 vycházel *Svět sovětů* nadále. Již od prvních

čísel byl jedním z nejdůležitějších nástrojů propagandy sovětského státního zřízení a způsobu života a aktivně se zasazoval o právní uznání Sovětského svazu Československem.

Původně - prvních 7 ročníků (1932-1938) - vycházel jako měsíčník pod názvem *Svět sovětů: časopis přátel Sovětského svazu*. V době protektorátu byl stejně jako ostatní komunistický tisk zakázán. Ihned po svém znovuoobnovení v roce 1945 se stal týdeníkem *Svět sovětů: Obrazový týdeník přátel SSSR* a vycházel v této podobě čtyři roky (do roku 1948). V letech 1948-1968 pokračoval jako týdeník, nyní s podtitulem *Svaz československo - sovětského přátelství*. Posléze vycházel jako *Svět socialismu*, a to od roku 1968 až po rok 1990, kdy definitivně zanikl (Halada, 2007, s. 190).

V poválečné době, a to v roce 1946, byl při časopisu založen Kruh čtenářů, vydávající Knihovnu sovětských románů (KSR). Ta „stála u zrodu“ samostatného nakladatelství Světa sovětů založeného v roce 1947 u příležitosti 30. výročí Říjnové revoluce. Jeho první publikace vyšla již počátkem roku 1948. Držitelem licence byl knihkupec Hubert Mayer a prvním ředitelem se stal Jiří Šrůtek. Publikační činnost nakladatelství se dělila na beletrii (aby seznamovala se sovětskou literaturou) a literaturu populárně-vědeckou (aby seznamovala se sovětskou realitou). Vycházela zde nejen díla soudobých ruských autorů, ale početně byli zastoupeni i autoři ostatních národů SSSR. Během dvaceti let (tzn. do roku 1968) existovalo nakladatelství pod názvem Svět sovětů, který se pak změnil na Lidové nakladatelství. Pod ním zůstalo do svého zániku (faktického v květnu 1992 a formálního až v roce 2002). Během své existence vyšlo v nakladatelství více než 2500 titulů, ze kterých téměř polovina (a to 1200 titulů) v období Světa sovětů (tzn. do roku 1968) (Přibánová, 2012).

Mluvíme-li o číslech, každoroční náklad časopisu se bohužel nepodařilo zjistit. Tyto údaje nebyly k dispozici ani v Národní knihovně České republiky ani v Slovanské knihovně a ani v Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Podle získané informace se při popisu periodik tyto údaje neuvádějí, jelikož nejsou pro knihovny relevantní. Jedinými místy, kde se podařilo získat alespoň nějakou informaci o nákladech v předválečné

době, byl časopis samotný (rubrika redakčních dopisů), kniha *Pro Zemi milovanou* vydaná nakladatelstvím Světu sovětů a kniha Čestmíra Amorta: *Přátelé Sovětského svazu*, tedy literatura, podléhající určité ideologické dikci.

Podle Čestmíra Amorta přesáhl v červnu 1935 náklad Světa sovětů 10 000 výtisků (Čestmír, 1972, s. 31) a v roce 1936 vycházel již v téměř dvojnásobném nákladu, který činil 19 000 (Čestmír, 1972, s. 36). Z redakčních dopisů Světa sovětů vyplývá, že náklady časopisu koncem roku 1935 činily již 15 000 čísel, což znamená, že za pár měsíců stouply o polovinu. Kniha *Pro zemi milovanou* uvádí pro rok 1936 náklad 17 000 výtisků (4, s. 254). Co se týče roku 1937, tady lze jen předpokládat. V jednom z čísel Světa sovětů s názvem „40 000 čtenářů!“ se uvádí zmíněná informace a slibuje se, že „jakmile stoupne náklad časopisu na 20 000, snížíme cenu na 1,20 a až stoupne na 30 000 nákladu, snížíme ji na Kč 1“ a (jak je v dopisu podtržené) to závisí na zvýšení počtu příznivců, a tudíž i čtenářů (10, s. 2). Nevím, zda je možné uvažovat o snížení ceny v roce 1937 na 1,20 Kč jako o splnění výše uvedených slibů, a totiž jako o dosažení nákladu 20 tisíc výtisků. V každém případě v létě 1938 již dosáhl náklad časopisu 50 000 kusů (Čestmír, 1972, s. 42) a v letech 1945 - 1947 vyšlo více než 19 milionů výtisků (Čestmír, 1972, s. 52). Za zmínku zde stojí, že čísla věnovaná významným výročím (např. výročí Říjnové revoluce) nebo tématům, která redakce považovala za nejdůležitější (např. Rudé armádě), vycházela ve zvýšených nákladech.

Co se týče objemu, obsahoval časopis původně 12 stránek a vycházel v menším formátu. Koncem roku 1935 se počet stránek natrvalo zvyšuje na 16 stran a rokem 1937 se mění i formát: plocha časopisu se zvětšuje o 35 procent. Takto zůstává do svého „zániku“ v roce 1948, kdy se stává týdeníkem Svazu československo - sovětského přátelství.

Nehledě na stoupající náklad narážela redakce časopisu často na finanční potíže. Stávalo se, že bylo na vytištění příštího čísla obtížné sehnat peníze, poněvadž tiskárny žádaly dostat zaplacené předem. Proto se tiskárny neustále měnily a s tím i odpovědní redaktoři (odpovědný redaktor musel podle tehdejších zákonů bydlet v místě, kde se časopis tiskl)

(Sedláček – Vávra, 1960, s. 232). Aby mohl být časopis vydáván bez potíží, redakce neustále nabádala své čtenáře k předplacení a téměř každý redakční dopis propagoval tuto myšlenku. K podpoře šíření časopisu se v jednotlivých obdobích využívaly různé způsoby: mimo redakční agitační dopisy se pořádaly i propagační akce, soutěže, losování s výhrou zájezdů do SSSR apod. Uvedené argumenty byly pokaždé „velmi přesvědčivé“ a „více než logické“. Tak se v jednom z redakčních dopisů uvádělo:

„...všichni přátelé Sovětského svazu musí všemi způsoby popularizovat sovětskou mírovou politiku a socialistickou výstavbu. Jednou důležitou zbraní v tomto nástupu jest soustavné rozšiřování časopisu „Světa Sovětů“. Okolo tohoto časopisu jest nutno soustřediti všechny pokrokové občany a tím upevňovat, prohlubovat přátelství a rozbít v širokých vrstvách zbytky nedůvěry k výstavbě socialismu. K této práci musí přikročit všichni přátelé Sovětského svazu ihned. Každý přítel Sovětského svazu si musí býti vědom, že jeho přátelství k Sovětskému svazu jej zavazuje - rozšiřovat pravdu o mírové politice, o výstavbě socialismu. Proto není nic snazšího k splnění této povinnosti než to, aby každý přítel Sovětského svazu rozprodal jedno číslo časopisu. Pro jednotlivého přítele to není těžký úkol, ale v celku jest to velký čin, který dovede vytvořiti mohutnou hráz přátel Sovětského svazu proti rozšiřování lží, nepravdivých zpráv o Sovětském svazu. Voláme proto všechny přátele Sovětského svazu do práce pro časopis „Svět sovětů“ (9, s. 9).

A takhle například během Týdnu přátelství ČSR a SSSR (v roce 1935) bylo povinností (!) všech přátel Sovětského svazu „navštívit všechny rodiny, nabídnouti jim časopis, získati je, aby se stali stálými odběrateli (!), aby tím manifestovali svoje přátelství k zemi míru a socialismu“ (9, s. 9). Není snadný úkol, ale co není v moci příznivců zemi sovětů?

1.3. Marie Kořátková (10.8.1903 – 18.1.1967)

Jelikož značná část předkládané studie je věnována obrazu ženy jak ve společnosti obecně, ale zejména z pohledu soudobého tisku, není možné na tomto místě opomenout jednu z nejvýznamnějších českých novinářek 20. století. Novinářka Marie Kořátková (rozená Dlouhá), přestože formálně nebyla sovětskou občankou, představovala nepochybně zosobnění sovětského ideálu ženy: pracovitá, samostatná, s plně profesionálním uplatněním, a hlavně věrná ideálům socialismu. Není divu, že s takovými vlastnostmi byla přední a aktivní členkou jak KSČ, tak Svazu přátel SSSR.

Již od mladého věku byla Marie Kořátková nadšená marxistickým učením a obzvlášť jeho praktickou aplikací v zemi sovětů. Neutuchající zájem o vše související se sovětským Ruskem ji přivedl nejprve k pražskému sdružení marxistických studentů (do jehož činnosti se samozřejmě aktivně zapojovala) a později i k dálkovému studiu na Lomonosovově Univerzitě v Moskvě, kde v roce 1935 získala aspiranturu (Cebe, 2011, s. 72)

Novinářské zkušenosti začala Marie Kořátková získávat už jako studentka filozofické fakulty Univerzity Karlovy, kdy pravidelně přispívala do různých levicových periodik pod pseudonymy Mary Long, M. Dlouhá či Mery Dlouhá nebo Rouge-Rudá (Cebe, 2011, s. 72). Svůj smysl pro propagandu a obrovské zaujetí sovětským Ruskem pak naplno prokázala především jako redaktorka dvou nejvýznamnějších a nejznámějších komunistických časopisů předválečného a poválečného období: Svět sovětů a Rozsévačka.

V časopise Rozsévačka byla vedoucí redaktorkou v letech 1933 – 1935, když zastupovala šéfredaktorku a nejvýznamnější komunistickou novinářku Jožku Jabůrkovou, která byla v těchto letech vyslána komunistickou stranou ke studiu na Mezinárodní leninské škole v Moskvě (Cebe, 2011, s. 73).

Na své zkušenosti mohla bezprostředně poté navázat stejnou pozicí, kterou v letech 1935 – 1939 zastávala v časopise Svět sovětů. Kromě tohoto postu zastávala ve Svazu další významné funkce, a to ihned po jeho založení. Ona sama byla sekretářkou kulturní tiskové komise, její manžel Jiří Koťátko byl od roku 1934 dokonce jeho generálním tajemníkem (kromě toho byl také předsedou Ústředního výboru Svazu komunistické mládeže).

Oba manželé byli významnými propagátory sovětské kultury, kromě vzájemných sympatií je na celý život spojil zájem o vše prosovětské, což neváhali prokazovat věrností zemi svých snů i za těžkých časů, kdy aktivně bojovali ve prospěch jejich zájmů.

Právě tento „boj“ (neustálá intenzivní agitace příznivců Sovětského svazu a občas i docela agresivní propaganda) nutil velmi často státní aparát k přijetí určitých opatření a postihům komunistického tisku. Příkladem těchto postihů a represí je například fakt, že časopisy pod vedením Marie Koťátkové byli velmi často cenzurovány státními orgány.

Co se týče přímo její osoby, ta také podléhala určitým sankcím, o čemž svědčí některé archivní materiály. Tak, většina z nich (z předválečné doby: 1931-1940) buď obsahuje záznam o jejím zadržení⁵, nebo informace o zamítnutí její žádosti o nový cestovní pas⁶ (proti čemuž se Koťátková většinou ihned odvolala) a nebo nařízení o provedení domovní prohlídky v jejím bytě⁷ (NA, Fond: Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931-1940, k. 886). Pouze z jediného z archivních dokumentů z roku 1935 (od 9. IV. 1935), vyplývá, že byl nad ní z úředního rozkazu nařízen stálý dozor (byla podezřelá

⁵ *Důvod většinou nebyl specifikován. Pokaždé je uvedeno jen “z předního rozkazu”.*

⁶ *„Z důvodu ohrožení důležitých zájmů statní bezpečnosti“.*

⁷ *Tak, jedno z ni uvádí jako účel “pátrání po listinném a jiném materiálu, pocházejícím ze závadné činnosti tzv. akčních výborů nezaměstnaných” (NA, Fond: Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931-1940, k. 886)*

z kontaktu s hledaným poslancem Kopeckým⁸). V uvedené zprávě je popsána jako „známá komunistka a velmi obratná ilegální pracovnice“ (NA, Fond: Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931-1940, k. 886).

„Rudá Marie“ však popírala politický charakter své činnosti. Jak je dochováno v jediném z policejních výslechů (z roku 1933)⁹, obhajovala se a připisovala si výhradně informační a výchovnou činnost: „Prohlašuji, že nejsem organizovanou členkou komunistické strany, avšak přiznávám, že s hnutím komunist. sympatisuji a že mne zajímá hlavně práce mezi ženami a otázky proletářského dítěte. Jsem také členem kuratoria pro péči o proletářské dítě (...). Přiznávám, že čas od času referuji na schůzích žen, event. na přednáškách apod. avšak moje referáty nemají politické tendence, nýbrž se obírají spíše otázkami výchovy apod.“ (NA, Fond: Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941-1950, k. 5688)

Již zmíněný tlak na komunistický tisk dosáhl svého vrcholu ve druhé polovině třicátých let, bezprostředně se vzestupem nacistického nebezpečí v sousedním Německu. Komunisté velmi intenzivně útočili proti nacistům, a aby se vyvarovala agrese ze strany Německa, československá vláda „sahala ke stále důraznějším represivním opatřením i v oblasti periodického tisku. To se projevovalo nejen v zostřující se tiskové legislativě, ale také v intenzitě samotných zásahů vůči konkrétním periodikům“ (Cebe, 2011, s. 73). Jak už bylo zmíněno, Svět sovětů byl následkem těchto tlaků a mezinárodně politických vlivů poprvé zakázán v lednu 1939.

Tyto události pak bezprostředně ovlivnili další životní dráhu manželů Kořátkových, kteří se v reakci na zostřenou mezinárodní situaci rozhodli přestěhovat do Moskvy, kde Marie Kořátková ihned navázala na svou novinářskou a politickou činnost: pracovala zároveň jako redaktorka zahraničně politické služby Kominterny i jako redaktorka

⁸ *Český komunistický novinář, politik, ministr informací a ministr kultury. Přední ideolog a propagandista KSČ.*

⁹ *Prováděném v souvislosti s ilegální činností akčních výborů nezaměstnaných (NA, Fond: Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941-1950, k. 5688)*

programu rozhlasového vysílače a současně ještě přispívala do různých periodik pro československé emigranty na území SSSR (Cebe, 2011, s. 74). Vše opět s jediným cílem, podporovat a propagovat činnost Sovětského svazu.

Po skončení války a návratu do vlasti navázala Marie Koťátková na své působení ve Svazu přátel SSSR: organizovala různé akce, řídila vydavatelskou činnost Svazu a pracovala na obnovení časopisu Svět sovětů, který díky tomu získal postavení naprosto nesrovnatelné s předválečným obdobím.

Kromě vydavatelské činnosti se významnou součástí každodenní propagační práce stala snaha eliminovat kritiky svých prosovětských názorů, ale zároveň i komunistických obecně. I její zásluhou byli novináři nepohodlní KSČ a ostře vystupující vůči komunistickému tisku operativně odstraněni ze Svazu českých novinářů (SČN) (Cebe, 2011, str. 77). O tento pro demokratický vývoj poválečného Československa významný krok, vedoucí později nepřímo i k nechvalně známému vítězství KSČ, se zasadila jako činovnice SČN (a později i členka předsednictva Svazu) a členka jejího akčního výboru. Přímo se totiž podílela na vypracování *Ideové směrnice českého novináře*, která v podstatě nařizovala novinářům, jak mají pracovat, aby postupovali v intencích komunistické strany. Jakožto členka tiskové komise Ústředního akčního výboru Národní fronty se pravidelně účastnila kontrol novinářů (Cebe, 2011, s. 79).

Bez ohledu na to, jaké postavení zaujímal, byla vždy věrná idejím komunistické strany, které šířila za jakýchkoliv podmínek (čemuž její postavení obvykle příznivě napomáhala). Tak na místě šéfredaktorky zpravodajství československého rozhlasu nahradila přípravu vlastních rozhlasových komentářů četbou komentářů ze sovětského tisku. Na místě ředitelky agentury Telepress (podléhající mezinárodnímu oddělení ÚV KSČ) byla přímo instruována ÚV KSČ, a tak namísto informační agentury řídila propagační orgán, který měl za cíl propagandisticky působit na režimy třetího světa (Cebe, 2011, s. 80). Novinářská činnost Koťátkové a její „totální“ představy o řízení tisku samozřejmě vyvolávaly silný odpor u demokraticky naladěných „kolegů“, bohužel se však na dlouhá léta staly určující linií fungování československých novinářů.

Jak je vidět, Marii Kořátkové se podařilo ve všech obsažených vrcholných pozicích být vždy jedinou ženou. To je jen další z faktorů, který umožnil stylizovat ji jako názorný příklad pro již zmíněný ideál sovětské ženy, které bylo také přístupné jakékoliv doposud čistě mužské povolání.

2. PRAKTICKÁ ČÁST

2.1. Záměry a cíle výzkumu

Principem, na kterém jsou média už od počátku postavena, je fakt, že jsou neustále nucena vybírat z velkého množství odehrávajících se událostí a nepřetržitého proudu vznikajících informací právě tu, která se objeví na jejich stránkách. Kromě toho se ale také rozhodují, jaká z těch už vybraných informací „si zaslouží“ místo na první, a nebo dokonce i na titulní stránce, jaká zabere i celou dvojstránku a jakou jen zmíní na konci čísla. Jejich volba a výběr záleží na mnoha faktorech: žánru média samotného (např. zda je to časopis bulvární nebo spíše seriózní), jeho typu (zda se věnuje převážně zpravodajství nebo analytice), tematickém zaměření, „politice“ vydavatele, skladbě čtenářů atd. To, co se nakonec dostane do obsahu médií, představuje jeho tzv. tematickou agendu. Výzkum tematické agendy je jedním ze způsobů analýzy mediálních obsahů, který „umožňuje komplexní popis vybraného média z hlediska tematické struktury, popis jejího tematického vývoje ve zvoleném časovém horizontu, nebo také srovnání tematické struktury určitého typu médií v různých zemích“ (Trampota – Vojtěchovská, 2010, s. 102).

Základním výzkumným záměrem této práce bylo zpracovat tematickou agendu, tzn. komplexní soustavu témat propagandistického časopisu KSČ Svět sovětů. Cílem bylo porovnat jeho tematický systém v předválečné a poválečné době, zachytit rozdíly (pokud byly) v těchto časových úsecích a zjistit jaký podíl v této soustavě měla tematika sovětské ženy, včetně hlubší analýzy jejího uměle vytvořeného a propagandisticky zachyceného obrazu.

2.2. Zvolené metody výzkumu

Předkládaná studie představuje smíšený model výzkumu, tzn. kombinaci dvou výzkumných principů: kvalitativního a kvantitativního. Pro první část studia zabývajícího se tematickou soustavou časopisu Svět sovětů, byly využity možnosti kvantitativní obsahové analýzy. V další fázi práce pak bylo nutné od kvantitativního přístupu odstoupit, neboť záměrem bylo detailně prozkoumat jedno z témat, která se ukázala jako nosná v první fázi analýzy. Po důkladné analýze a zvážení dalšího postupu bylo zvoleno téma ženy.

Kvantitativní obsahová analýza byla zvolena, protože nejvíce odpovídala určeným cílům práce, tedy prozkoumat jakým tématům se věnovalo zvolené periodikum a zachytit změnu jeho obsahu v delším časovém horizontu, ale také proto, že umožňovala zpracování velkého množství materiálu.

Po základním prozkoumání časopisu se ukázalo, že tato první výzkumná rovina by mohla nejjistěji vést k hrubému seznamu článků věnovaných primárně sovětské ženě, na základě kterých by se dala provést další, hlubší interpretační analýza - analýza obrazu sovětské ženy tak, jak byl konstruován časopisem Svět sovětů. Zájmem byl tak v druhé fázi nejen obraz samotný, ale zejména to, jak se tento obraz proměňoval pod vlivem historických událostí (pokud se proměňoval). Výchozím předpokladem v této fázi výzkumu byla myšlenka, že vytváření obrazu ženy záleželo na propagační a agitační politice komunistické strany Československa i Sovětského svazu samotného, a že tento obraz procházel změnami v závislosti na politických cílech KSČ i zemí sovětů, které se měnily v souvislosti s odehrávajícími se historickými událostmi.

2.3. Výzkumné otázky

Ke zvoleným parametrům zkoumání obsahu časopisu se váží následující výzkumné otázky:

I. Výzkumné otázky první části studia:

VO1: Jakým tématům se věnoval časopis Svět sovětů v předválečné době?

VO2: Jakým tématům se věnoval v době poválečné?

VO3: Jakým z nich věnoval největší pozornost / jaká témata byla nejdůležitější v každém z časových úseků?

„Důležitost“ by měla být zachycena na základě četnosti výskytu tématu, jeho plošného zastoupení (zda mu byla vydělena celá stránka, dvojstránka nebo jenom malý odstavec) a umístění v časopise (zda se o tématu psalo na prvních stránkách nebo až na konci časopisu).

VO4: Došlo k nějakým změnám v soustavě témat během zkoumaného období?

II. Výzkumné otázky druhé části studia:

VO1: Jak byla představena sovětská žena v časopise Svět sovětů? (podrobněji je otázka rozepsána ve 2. části výzkumu).

VO2: Jak a zda se měnil konstruovaný obraz postupem času?

Výzkumnou hypotézou v obou rovinách analýzy byl předpoklad, že jak význam tématu, tak i podávaný obraz ženy závisel na propagandistických cílech komunistické strany, a to jak Československa, tak i SSSR.

2.4. Definice výběrového souboru

Analýze byla podrobena vydání z doby předválečné, a to ročníky 1934 – 1935, 1937 – 1938 a poválečné ročníky 1945 – 1946. Předkládaný výzkum tak zahrnuje celkem 6 ročníků časopisu. Na počátku výzkumu, tj. v době, kdy byl prováděn předvýzkum pro sepsání teze, byla výše uvedená časová hranice vymezena jiným způsobem. Původním záměrem totiž bylo provést rozbor 10 ročníků vydání časopisu, a to 5 let před válkou (1934 – 1938) a 5 let po ní (1945 – 1949). Avšak v průběhu pozdějšího důkladného studia se ukázalo, že tento záměr není technicky možný.

Změna zkoumaného období byla způsobena zejména změnou frekvence vydávání časopisu v poválečné době: z měsíčníku se stává týdeníkem, což významně zvyšuje počet zkoumaných vzorků z poválečné doby. Proto, aby bylo možné dodržet co nejvíce kvantitativní rovnováhu, tedy zachovat množstevní rovnováhu v počtu zkoumaných vzorků z obou období, a zároveň byla zachována i časová kontinuita, omezil se časový interval poválečných vzorků na pouhé 2 roky. Tak z předválečné doby byly prozkoumány 4 ročníky vydání, což činí celkem 43 vzorků, a z doby poválečné 2 ročníky, zahrnující 79 vzorků. I přesto, že se počet vzorků vzájemně liší (jak už bylo řečeno, časopis se od roku 1945 nastalo stává týdeníkem), a že záměrem práce bylo porovnat tematickou agendu obou zmíněných období, odlišné vymezení časového záběru bylo tou nejlepší volbou. Díky tomu, že výsledky výzkumu jsou převáděny na procenta (práce tedy pracuje s relativními a ne absolutními hodnotami) a i dílčí výsledky jsou představeny v procentech (na celkovém počtu zkoumaných vzorků z každého období), neměl by tento rozdíl zapříčinit zkreslení dat, jak v průběhu, tak ani na konci výzkumu.

Podle uvedené konstrukce výběrového souboru byly kódovány tyto ročníky a čísla časopisu:

Ročník č. III, vydání číslo 1-14 (celkem 12 vydání) - (*některá vydání obsahovala 2 čísla, např. červnové a srpnové vydání*)

Ročník č. IV, vydání číslo 1-11 (celkem 9 vydání) - *(čísla 8-9 a 10-11 vyšla v jednom vydání)*

Ročník č. VI, vydání číslo 1 - 12 (celkem 12 vydání)

Ročník č. VII, vydání číslo 1-2, 4-11 (celkem 10 vydání) - *(chyběl výtisk číslo 3 a listopadové vydání bylo posledním před zastavením časopisu)*

Ročník č. VIII, vydání číslo 1-27 (celkem 27 vydání)

Ročník č. IX, vydání číslo 1 - 52 (celkem 52 vydání)

2.5. Výběr a definice jednotky měření

Jedním z důležitých kroků analýzy byla volba jednotky měření. Jednotkou měření se obvykle rozumí nejmenší prvek analýzy, „úsek mediálních obsahů, na kterém zkoumáme zvolené proměnné a jejich kategorie“ (Trampota – Vojtěchovská, 2010, s. 105). V předložené studii jednotkou měření byl zvolen článek časopisu. Jako vzorky pro první rovinu analýzy byly zvoleny články, jejichž textový obsah činil minimálně 0.25 objemu stránky časopisu. Inzeráty a také redakční a čtenářské dopisy do analýzy zahrnuté nebyly, stejně jako i články skládající se jenom z obrazového materiálu, tzn. představující samostatné obrázkové příběhy (po sobě jdoucí, významově navazující obrazové prvky, doplněné textem (obvykle jen stručným popisem je doprovázejícím). Literární tvorba (pohádky, povídky, básně, romány na pokračování), která zaujímala velký objem časopisu a tvořila samostatnou rubriku, do seznamu témat zahrnutá nebyla. Celkem však její počet tvořil 212 vzorků.

Každá jednotka představovala sama o sobě formou a významem spjatý útvar, graficky oddělený od ostatního materiálu. Všechny zvolené typy jednotek byly jasně oddělitelné a opticky dobře ohraničené (graficky zvýrazněné titulem a podpisem autora, občas doprovázené obrazovým materiálem). Celkem tak bylo prozkoumáno 1240 vzorků. Další rovina analýzy předpokládala jako vzorky analýzy články, primárně věnované ženě a spadající tak pod stanovenou v první fázi stejnojmennou kategorii (prozkoumáno 37 vzorků).

2.5.1. Konstrukce obsahových kategorií (proměnných)

Konstrukce obsahových kategorií jednotlivých proměnných, jichž mohou zkoumané jednotky analýzy nabývat, je přímým jádrem kvantitativní obsahové analýzy (Trampota – Vojtěchovská, 2010, s. 106). Obecně lze rozlišovat dva typy proměnných: identifikační a analytickou.

Identifikační proměnná slouží pouze pro identifikaci příspěvků. Umožňuje rozeznání a zpětné dohledání v médiích už analyzovaných příspěvků, aby bylo možné již provedenou analýzu ještě jednou zkontrolovat a v případě potřeby i opravit. Za identifikační proměnné byly určeny následující kategorie: ročník, datum a číslo vydání

výtisku (tzn. umístění kódované jednotky) a také počet stránek výtisku a strana, na které je příspěvek ve výtisku umístěn (Scherer, 2011, s. 43).

Analytické, obsahové proměnné slouží k zodpovězení zadaného tématu pomocí smyslově vnímatelných znaků kódované jednotky (Scherer, 2011, s. 44). Konkrétně v této předkládané studii byly kategorie analytických proměnných stanovovány jak před samotným sběrem dat (na základě určité racionální úvahy), tak i přímo v průběhu analýzy. Tudíž s použitím dvou možných postupů: a priori kódováním (kdy kategorie proměnných se ustavuje před samotným sběrem dat) a emergent kódováním (kdy kategorie zkoumání je stanovena až po prozkoumání vzorku) (Trampota – Vojtěchovská, 2010, s. 106). Jednotlivé proměnné, které byly sledovány během analýzy, jsou následující:

Proměnná 1: Hlavní téma, kterého se zkoumaný článek týkal (u každého příspěvku bylo kódováno jen jedno hlavní téma)

Proměnná 2: Plošné zastoupení (rozsah vzorku /článku)

Proměnná 3: Umístění vzorku v každém čísle (na prvních stránkách nebo až na konci časopisu)

Kategorizace proměnné č. 1 byla prováděna přímo během sběru dat. Zkoumané vzorky byly předběžně prozkoumány (přečteny), a až poté byly proměnným přiděleny kategorie. Kategorie ostatních proměnných č. 2 - 3 byly stanoveny bezprostředně před samotným sběrem dat opírajíc se o níže popsanou kategorizační rozvahu.

2.5.2. Kódovací kniha / kategorizace proměnných

Stanovená soustava proměnných a jejích kategorií představují tzv. kódovací knihu (kódovací manuál). Jasná kategorizace je podstatnou a nedílnou součástí každé analýzy mediální agendy (Trampota – Vojtěchovská, 2010, s. 106). Kategorizace výše uvedených proměnných byla postavena tak, aby se kategorie vždy vzájemně vylučovaly, ale současně pokrývaly všechny možnosti. Pro každou z kategorií obsahu byly stanoveny textové hodnoty a jim přidělené numerické kódy, do kterých byla data tříděna a kterých může ta která proměnná nabývat.

Proměnná 1: Téma (kategorie je definovaná v průběhu studia)

Aby článek mohl být zařazen do jedné z tematických kategorií, musela se kategorii věnovat více než polovina rozsahu článku, a proto u každého vzorku bylo kódováno jen jedno hlavní téma.

Proměnná 2: Plošné zastoupení

Kategorie: (1) – 0.25 – 0.5 od objemu stránky

(2) – 0.5

(3) – 0.5 – celá stránka

(4) – celá stránka

(5) – dvojstránka

Proměnná 3: Umístění vzorku v každém čísle

Kategorie: (1) – První stránka

(2) – První půlka časopisu

(3) – Druhá půlka časopisu

2.5.3. Průběh kódování podle ustanovené definice (Kroky a fáze analýzy)

V této fázi bylo prováděno kódování výzkumných jednotek. V jeho průběhu bylo celkem probráno 1240 kódovacích jednotek ze sto dvaceti dvou (122) vydání časopisu, prezenčně vypůjčených z fondů Národní knihovny České republiky a Fakultní knihovny (FSV UK). Z předválečné doby bylo kódování podrobena 453 kódovacích jednotek (43 vydání), z doby poválečné: 787 jednotky ze 79 vydání.

Samotné kódování bylo provedeno na základě předem vydefinované kódovací knihy. Prvním krokem bylo důkladné seznámení se s daty, během kterého byly vypracovány základní poznámky týkající se prvních objevů o tématech jednotlivých článků (analytická proměnná č. 1). Současně s tím byla každá jednotka kategorizována identifikačními proměnnými (ročník, datum a číslo vydání výtisku, počet stránek, a na jaké stránce byl příspěvek umístěn). Pro určení čísla stránky jednotky ve výtisku byla brána v úvahu strana jejího počátku (strana s titulkem). Také v této fázi byl ze základního souboru jednotek definován vzorek pro analýzu. Příliš rozsáhlý materiál bylo nutné zúžit a tak bylo rozhodnuto, že za vzorek analýzy bude brán pouze článek, jehož textový objem činí více než čtvrt stránky. Menší články bylo třeba z analýzy vyčlenit, tak aby byla zajištěna technická realizovatelnost a efektivita výzkumu.

V další fázi analýzy byly jednotky podrobena dalšímu třídění na základě analytických proměnných. Výzkum probíhal následovně: jednotky, kterým nebyla při první fázi analýzy přidělena kategorie proměnné, byly opakovaně prozkoumány a následně kategorizovány. Pokud tedy například v první fázi nebylo u některých článků možné definovat téma proměnné č. 1 okamžitě, jelikož se občas vyskytly sporné případy, bylo nutné provádět opakované zkoumání, tak aby každá jednotka byla zařazena jen do jedné konkrétní a relevantní kategorie. Během druhé, podrobnější fáze analýzy pak byly definovány další tematické kategorie (pro proměnnou č. 1) a některá jednotlivá témata definovaná ještě v průběhu první fáze byla díky tomu rozdělena do podkategorií.

Plošné zastoupení výzkumné jednotky bylo počítáno včetně titulku a doprovodného obrazového materiálu. Krátké textové útvary bez samostatného nadpisu byly považovány za jeden celek (např. kulturní přehledy na konci čísla, kde se psalo o kulturních akcích v malých jednotlivých odstavcích, byly proto označeny za jeden celek se souhrnným tématem kultura).

Pro definici (analýzu) umístění vzorku bylo v každém čísle důležité, zda je umístěn na prvních stránkách, v první půlce časopisu nebo až na konci vydání.

Poslední, třetí fázi, byla kontrola výsledku a závěrečné zhlédnutí již prozkoumaného materiálu.

2.6. Výsledky měření

Během studia bylo vybráno 26 tematických kategorií, pod které spadají témata z předválečné a poválečné doby. Témata, která Svět sovětů zveřejňoval na svých stránkách, jsou následující:

1. **Hospodářství** (do této kategorie byly zařazeny články popisující stav a rozvoj sovětského hospodářství a jeho různých odvětví)
 - 1.1. Lehký průmysl
 - 1.2. Těžký průmysl
 - 1.3. Doprava
 - 1.4. Zemědělství
 - 1.5. Stavebnictví / Výstavba
 - 1.6. Obchod
 - 1.7. Poválečná obnova hospodářství
 - 1.8. Ostatní (odvětví hospodářství, zmíněné jen jednou, nebo články popisující rozvoj hospodářství obecně (jeho různé sféry))
2. **Vnitřní politika** (zachycuje články o vnitřním uspořádání SSSR)
 - 2.1. Hospodářská politika / hospodářské plánování (články většinou věnované plánování pětiletok)
 - 2.2. Politická legislativa / politické uspořádání (články o sovětské ústavě, stranických dekretech, procesu voleb a politickém zřízení SSSR)
 - 2.3. Vzdělávání (vzdělávání a školství)
 - 2.4. Zdravotnictví (zdravotní politika SSSR)
 - 2.5. Práce v SSSR
 - 2.5.1. Pracovní podmínky / organizace práce (články popisující pracovní podmínky různých povolání: pracovní dobu, mzdový poměr, pracovní výhody)
 - 2.5.2. Přístup k práci (do této kategorie byly zařazeny články popisující přístup sovětského lidu k práci, vychvalující jejich pracovní elán i články referující o úspěších stachanovského hnutí)
 - 2.5.3. Činnost odborů (o činnosti odborových svazů)

- 2.6. Sociální péče (zahrnuje články věnované státní péči a sociálnímu pojištění různých sociálních skupin, jakými jsou děti, mládež, bývalí zločinci, demobilizovaní vojáci po válce atd.)
- 2.6.1. Sociální péče o děti a mládež
- 2.6.2. Sociální péče o matku a dítě
- 2.6.3. Sociální péče o ostatní skupiny
3. **Vůdce** (články věnované politickým vůdcům, jejich osobnosti, životu, činnosti a roli, kterou hráli)
- 3.1. Lenin
- 3.2. Stalin
- 3.3. Ostatní straničtí činitelé (jiné členy VKS (b))¹⁰
- 3.4. Vůdci ČSR
4. **Nepřítel** (články kritizující vnitřní a vnější nepřátele Sovětského svazu: odpůrce režimu (např. trockisty), buržoazii, kapitalistické státy, fašismus)
5. **Vyvrácení protisovětských „pomluv“** (články vyvracující nevhodnou informaci, většinou se objevující na stránkách médií komunistických oponentů)
6. **Přehled aktuálních událostí ze SSSR** (články sestávající z malých odstavců stručných informací z různých oblastí: zahájení koncertů, dosažení nových pracovních výkonů, světové rekordy sovětských sportovců apod.)
7. **Mezinárodní politika / Mezinárodní zprávy** („co se děje ve světě“: články o mezinárodní politické situaci, o rozložení sil v předválečné a poválečné době)
8. **Zahraniční politika SSSR** (vztahy SSSR (hospodářské, politické) s jinými státy a národy)
9. **Sport**
10. **Kultura**
11. **Věda a technika**
12. **Občanská válka a jí předcházející revoluce** / z dějin utváření SSSR (články pojednávající historické události před příchodem bolševiků k moci)
13. **SSSR a ČSR** (články o vzájemných vztazích SSSR a ČSR: politických, vojenských, hospodářských apod.)

¹⁰ *Všesvazová komunistická strana (bolševiků)*

14. **Úspěchy socialistického budování / Dosažení socialismu** (tato kategorie představuje většinou články napsané delegátkami a delegáty, kteří navštívili SSSR a po svém návratu barvitě popisují dosažení socialistického budování ve všech oblastech života)
15. **Sovětszí hosté v ČSR** (články popisující návštěvy ČSR sovětskými hosty: aktéry, mládežnické organizace, sportovce apod. Popis uspořádaných konferencí nebo událostí za účasti hostů)
16. **Život sovětských občanů** (jejich role ve společnosti a nové „výhodné“ postavení, jejich charakteristiky a každodenní život)
 - 16.1. Žena
 - 16.2. Mládež
 - 16.3. Děti
 - 16.4. Sovětský člověk (články popisující sovětského člověka jako jedinečný typ osobnosti uvádějící jeho „zvláštní“ charakteristiky)
 - 16.5. Životní styl sovětské obce (zahrnuje články popisující všední život sovětských občanů: jejich rekreace, tradice apod.)
17. **Obrana SSSR / Rudá armáda** (o vojenských silách Sovětského svazu: technických a lidských zdrojích)
18. **Země a národnostní kultury SSSR / Zeměpis SSSR** (články zobrazující život v různých zemích Sovětského svazu)
19. **Média**
20. **O činnosti Svazu přátel** (o zahájených akcích, setkáních, uspořádaných konferencích, výsledcích činnosti)
21. **Náboženství**
22. **ČSR** (Zprávy o událostech v ČSR: vnitřní státní uspořádání, příprava hospodářských dvouletých plánů, poválečné obnovení, sjezdy československé mládeže atd.)
 - 22.1. Vnitřní politika
 - 22.2. Vnější politika
 - 22.3. Hospodářství
 - 22.4. Ostatní zprávy z ČSR
23. **Významné historické osobnosti** (články o historických osobnostech, například o Suvorovovi, Marie Curie-Sklodowské, Frunzovi, atd.)
24. **II. světová válka** (články věnované událostem II. světové války)

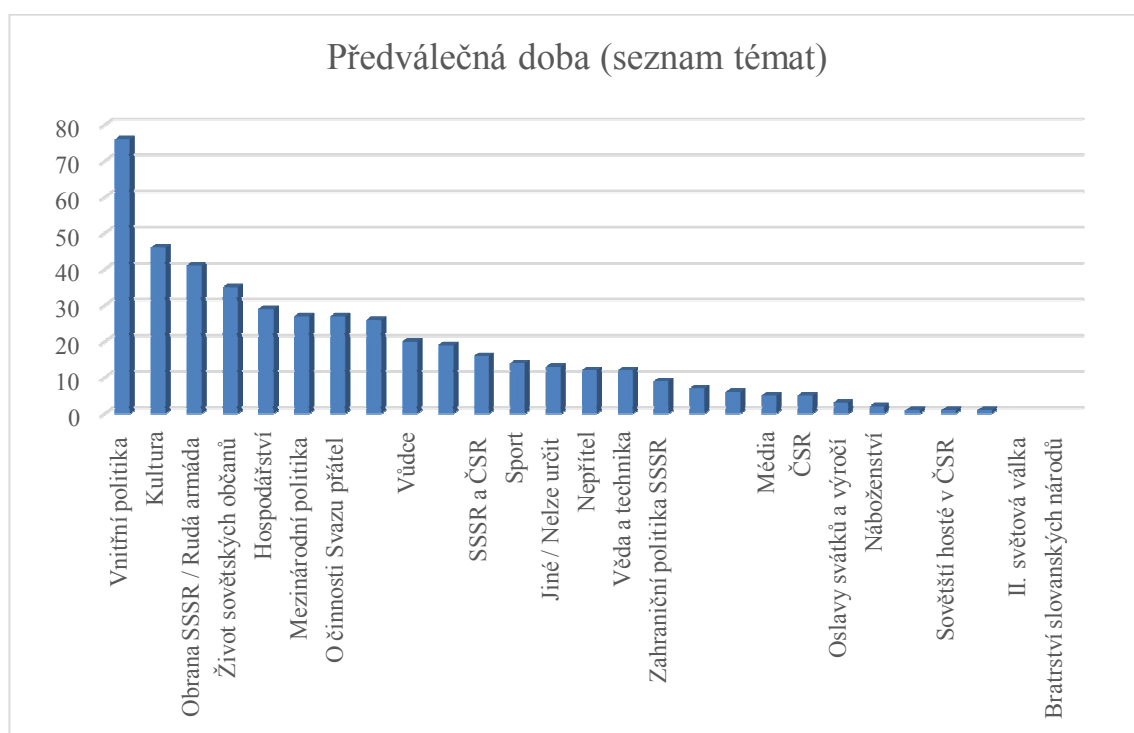
- 24.1. Válečné události (popis jednotlivých bitev, válečných historií, partyzánského hnutí)
- 24.2. Paměti padlých bojovníků (vzpomínky na oběti války, zřizování pomníků a memoriálů)
- 24.3. Vděčnost Rudé armádě a SSSR (články plné obdivu a vděčnosti k Rudé armádě a Sovětskému svazu za osvobození Československa)
- 24.4. Vítězství (články popisující triumf vítězství nad fašismem)
- 25. Bratrství slovanských národů / o slovanských národech** (články zdůrazňující jednotu slovanských národů a popisující jejich vzájemné vztahy)
- 26. Oslavy svátků a výročí** (články věnované oslavám 1. května, výročí Říjnové revoluce atd.)
- 27. Jiné / Nelze určit** (sem byly zařazeny články, které nespádaly pod žádnou z výše uvedených kategorií a které se objevovaly na stránkách časopisu jen jednou, příp. párkrát, a neměly repetitivní charakter, aby tvořily samostatnou kategorii)

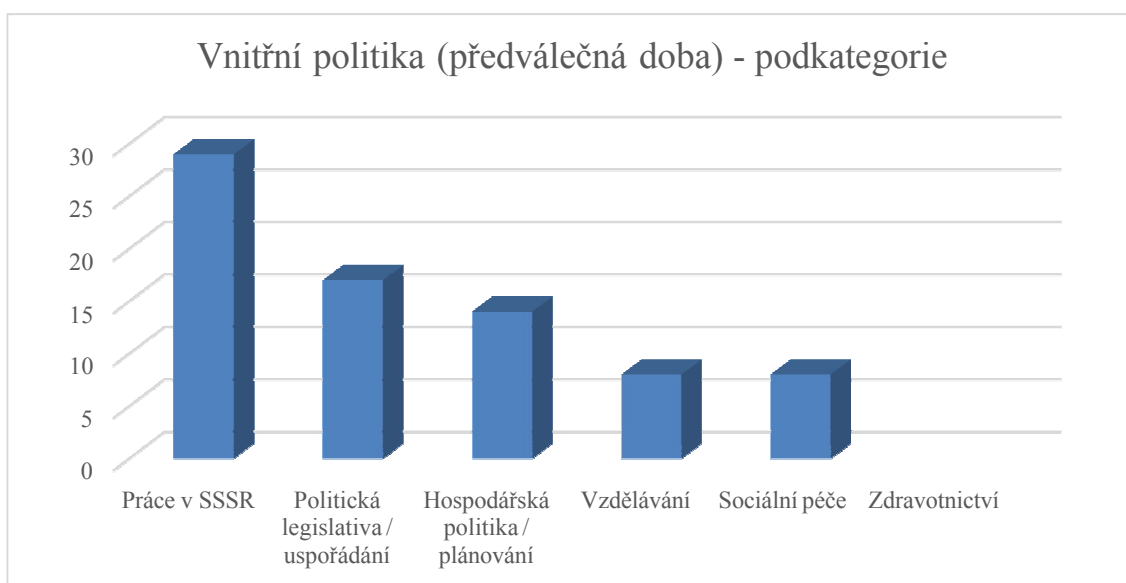
2.7. Analýza shromážděných dat a vyvození závěrů

Kódováním získaná data byla analyzována v souladu se stanovenými výzkumnými otázkami. Analýzou nabytá data jsou dále v této studii prezentována formou tabulek a grafů, s doprovodnými textovými komentáři.

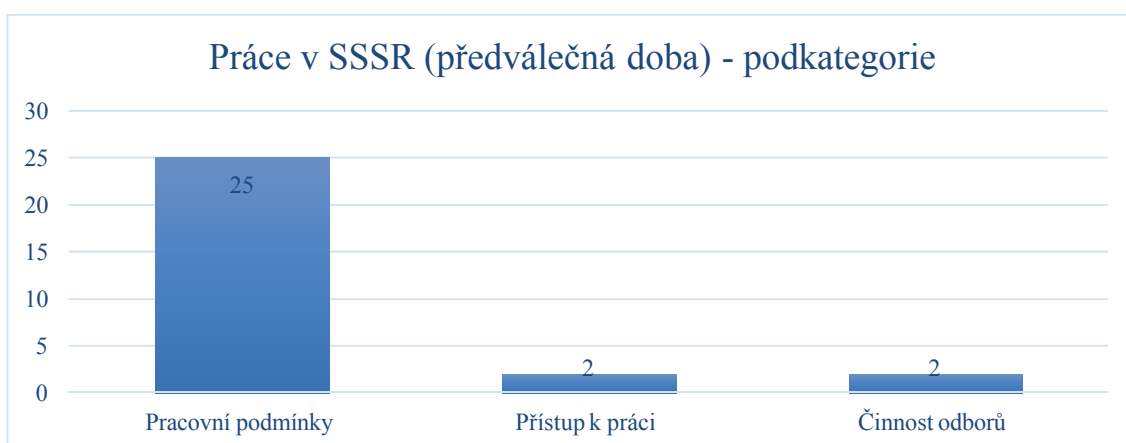
2.7.1. Předválečná doba

Pokud se podíváme do níže uvedeného grafu (*po levé straně je u každé kategorie uveden počet článků, jejichž celkový součet z předválečné doby činí 453 článků*), zjistíme, že v předválečné době byla nejvíce se vyskytujícím tématem vnitřní politika SSSR. Články zahrnuté do dané kategorie popisovaly vnitřní uspořádání SSSR: státní činnost (zákony, vládní programy a správní rozhodnutí) na území celé země. Spadaly sem nejen články věnované státnímu plánování pětiletok a vyhlášení státních dekretů, ale i články zabývající se sociální politikou státu v oblasti vzdělávání, zdravotnictví, organizace pracovního procesu a sociální péče. Uvedené podkategorie jsou dále znázorněny v jednotlivých grafech (viz níže uvedený graf Vnitřní politika).

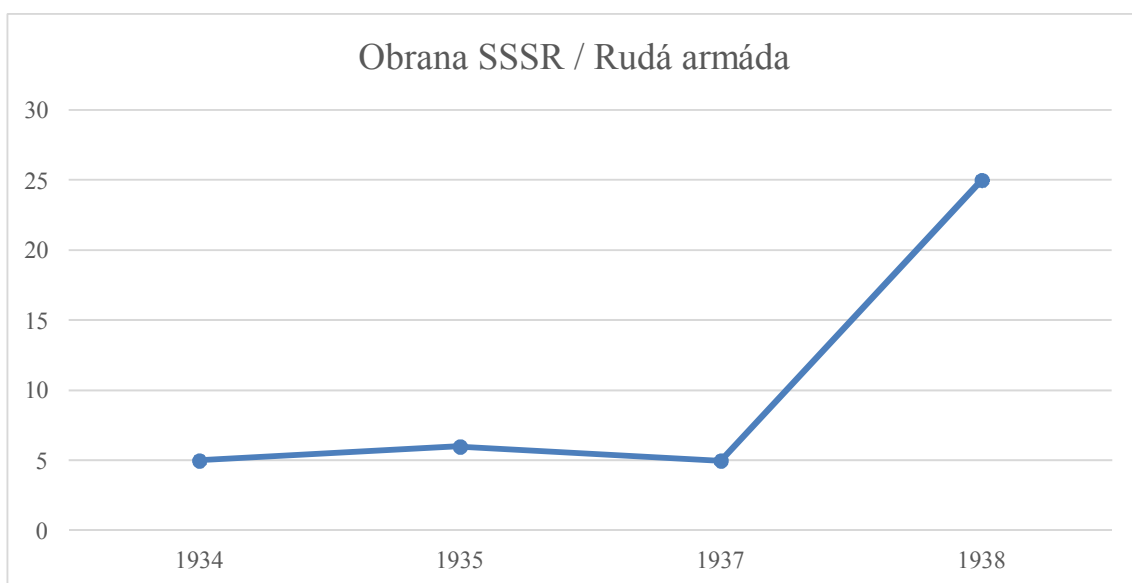

Z výše i níže uvedených grafů vyplývá, že v předválečné době bylo pro redakci časopisu důležité zveřejnit „nebývale příznivé“ pracovní podmínky, panující v Sovětském svazu, a přístup sovětských lidí k práci samotné, jejich mimořádný pracovní elán a naprostou spokojenost. Zobrazené tu bylo údernické hnutí, které buď překračovalo stanovený plán, nebo přicházelo s doplňujícími inovacemi, dále pracovní akce zaměřené na splnění plánu a nadšená práce překračující plán. Tento přístup není překvapivý, vzhledem k tomu, že SSSR se zdál být rájem pracujících a příkladem, který chtěla KSČ následovat a aplikovat na území celého předválečného Československa. Co se týče poslední podkategorie vnitřní politiky, tzn. zdravotnictví, toto téma se objevuje jen v poválečné době.

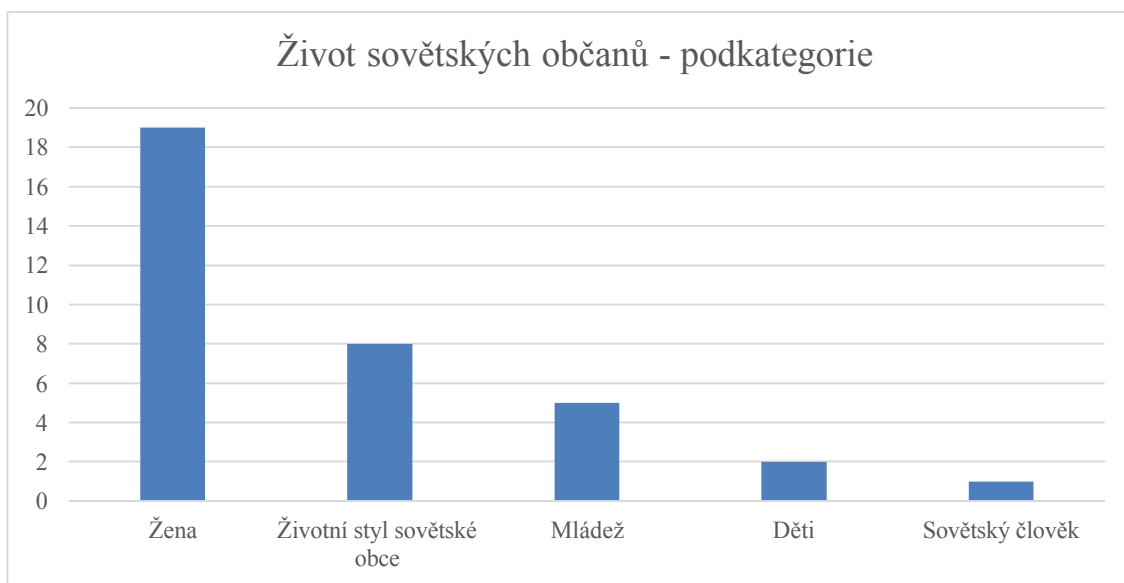

Kulturní témata, nacházející se v obecném seznamu prvního grafu na druhém místě, se na stránkách časopisu objevovala v hojném počtu. Většina článků z předválečné doby byla nicméně poměrně stručná co do rozsahu a vždy byla zveřejněna až na konci každého vydání. Z tohoto důvodu nelze vyvozovat závěr, že by v předválečné době bylo téma kultury jedním ze stěžejních zájmů KSČ.

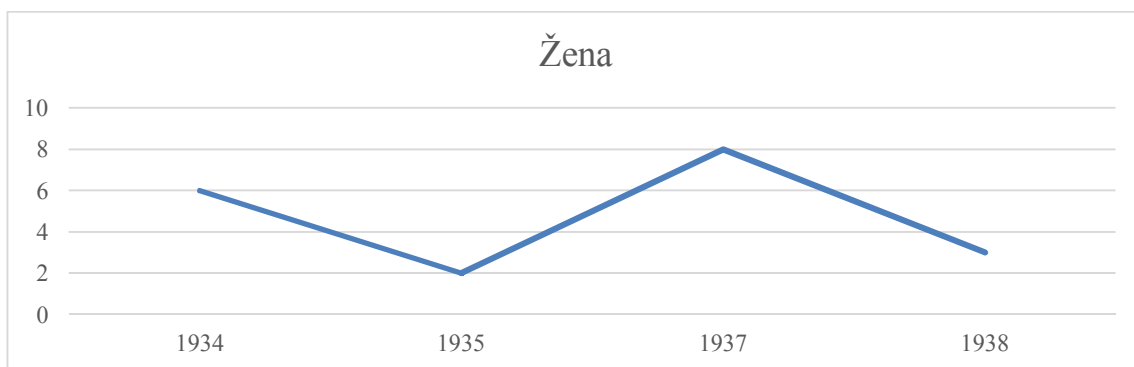
Dalším významně početně zastoupeným a zároveň důležitým tématem předválečné doby byla obrana SSSR a její obranná síla - Rudá armáda. Pokud prostudujeme dynamiku výskytu článků o Rudé armádě v průběhu let předválečného období, můžeme konstatovat, že počet článků jí věnovaných se výrazně zvyšuje v roce 1938 v návaznosti na stoupající hrozbou fašismu. Časopis ukazuje „nebývalou“ obrannou moc Sovětského svazu a informuje, jak dobře je Rudá armáda vyzbrojena. Nezapomíná ani na ujištění svým čtenářům, že pokud bude jejich země stát na straně SSSR, nemají se rozhodně čeho obávat, protože Sovětský svaz pomůže všem svým stoupencům.

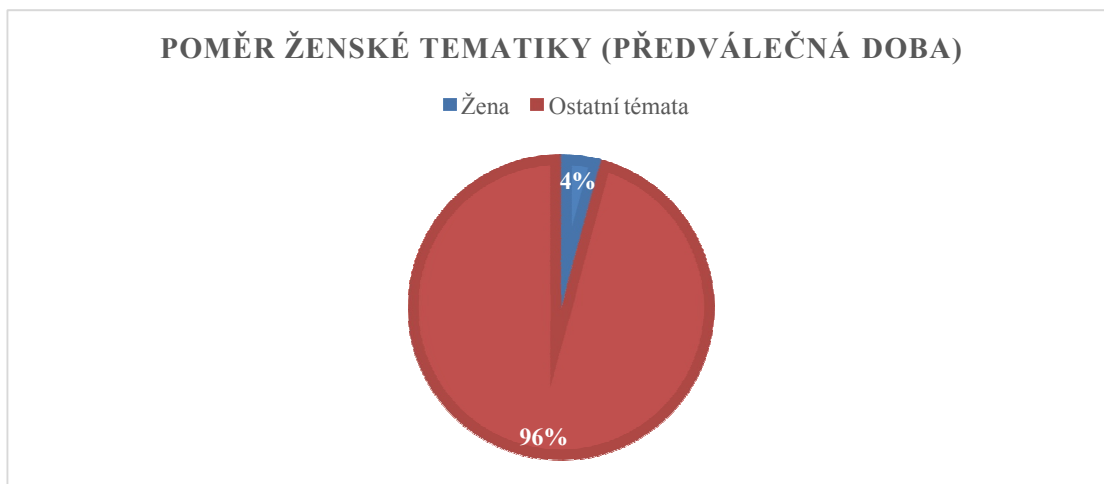
Následující kategorie „Život sovětských občanů“ v sobě zahrnuje 5 dalších podkategorií, popisujících nový život jednotlivých sociálních skupin (žen, mládeže, děti), jejich „příznivé“ postavení v nové společnosti a životní styl celé sovětské obce. Do samotné podkategorie byly zařazeny články popisující zvláštní typ osobnosti, tzn. typ sovětského člověka, narozeného v plameni revoluce a následně zformovaného svou prací ve prospěch celé komunistické společnosti.

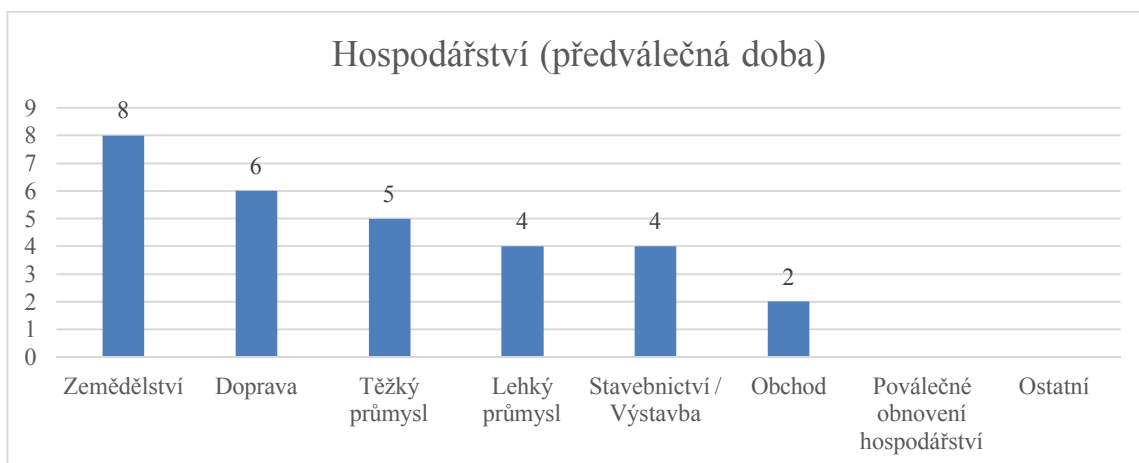
Jak je vidět výše, téma ženy zaujímá v této kategorii nejvýznamnější místo. Zaměříme-li se na vývoj tohoto tématu během celé předválečné doby, můžeme pozorovat, že ženská tematika se objevovala na stránkách časopisu pravidelně, i když ne vždy ve stejném objemu.

Téma ženy je předmětem podrobnějšího zkoumání následující kapitoly, je zde proto třeba uvést procentní zastoupení ženské tematiky v předválečné době k celkovému počtu tehdy publikovaných článků.

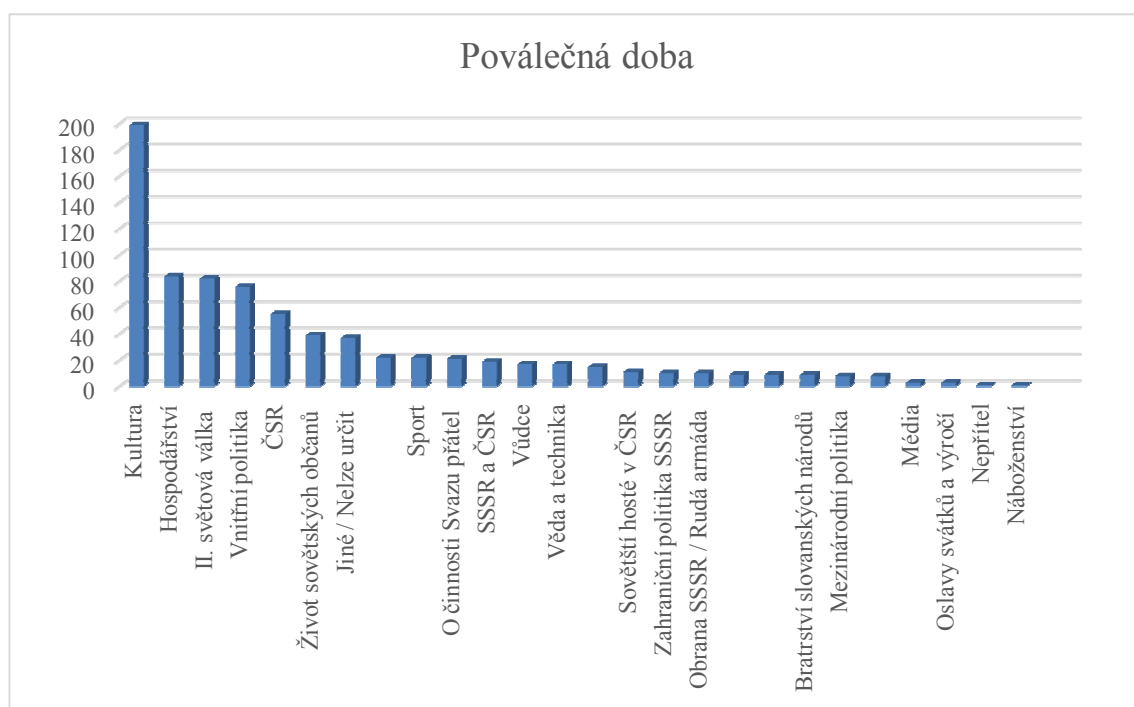

Další téma, které zaujímalo významnou část časopisu, je hospodářství SSSR. Toto téma se objevovalo většinou v první polovině časopisu, a to na celých stránkách, často i dvoustránkách, což svědčí o důležitosti, kterou redakce časopisu přisuzovala zobrazení hospodářského budování SSSR. Daná kategorie sestává z osmi následujících podkategorií: lehký průmysl, těžký průmysl, doprava, zemědělství, stavebnictví, obchod, poválečná obnova hospodářství (objevující se jen v poválečnou dobu) a ostatní. Graficky to lze znázornit následujícím způsobem:

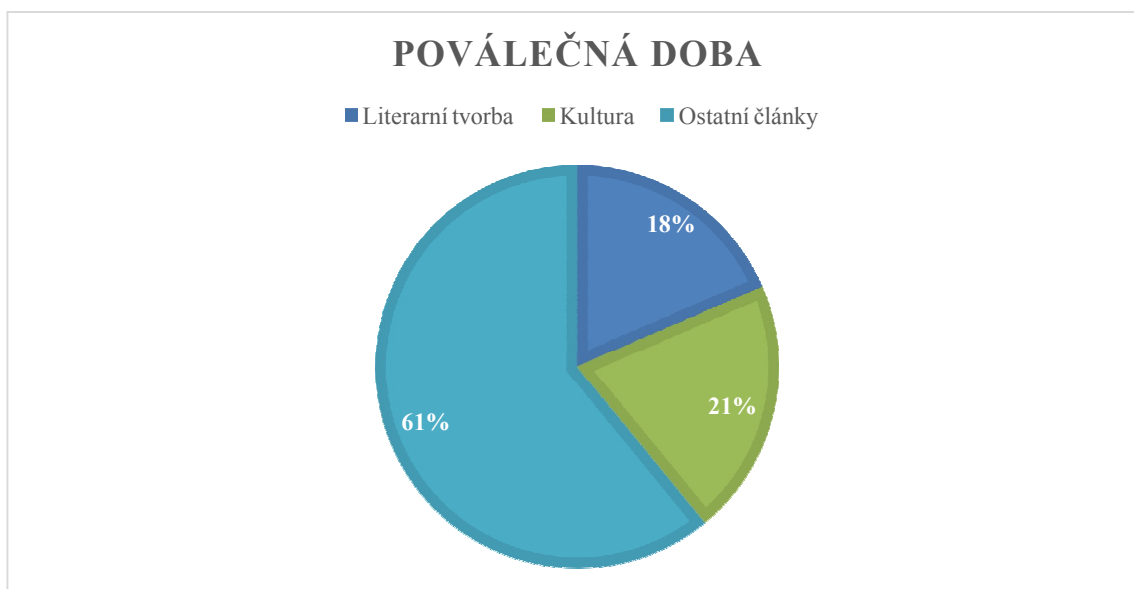
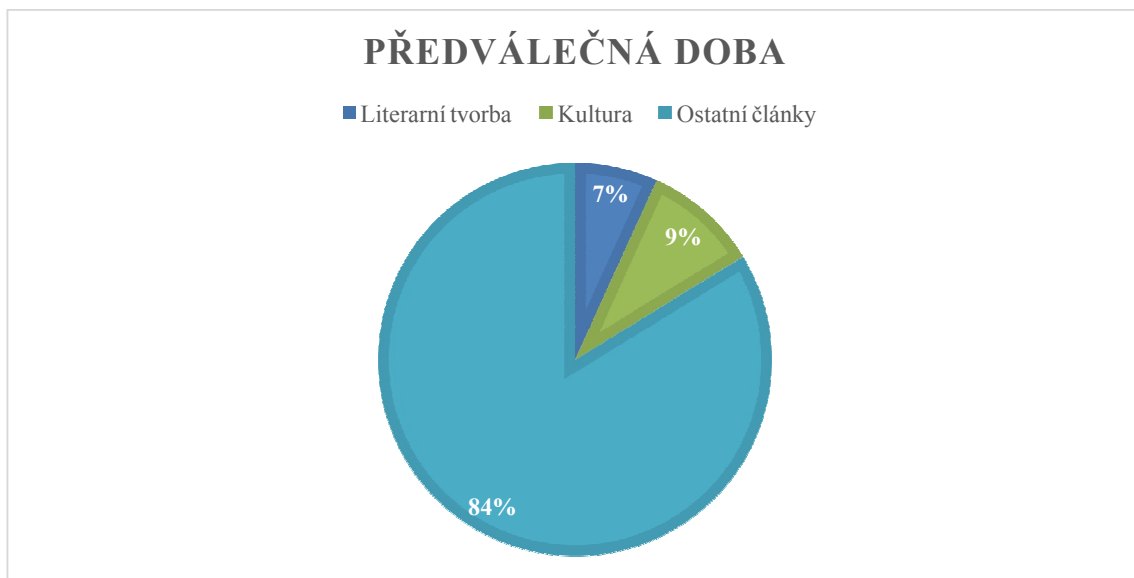
2.7.2. Poválečná doba

Během analýzy článků z poválečné doby se objevily dvě další kategorie. Do jedné z nich byly zařazeny články věnované událostem II. světové války, do druhé pak články popisující jednotu a bratrské vztahy slovanských národů (SSSR, ČSR, Jugoslávie, Bulharska). Ostatní témata zůstala stejná, změnilo se pouze jejich poměrné zastoupení.

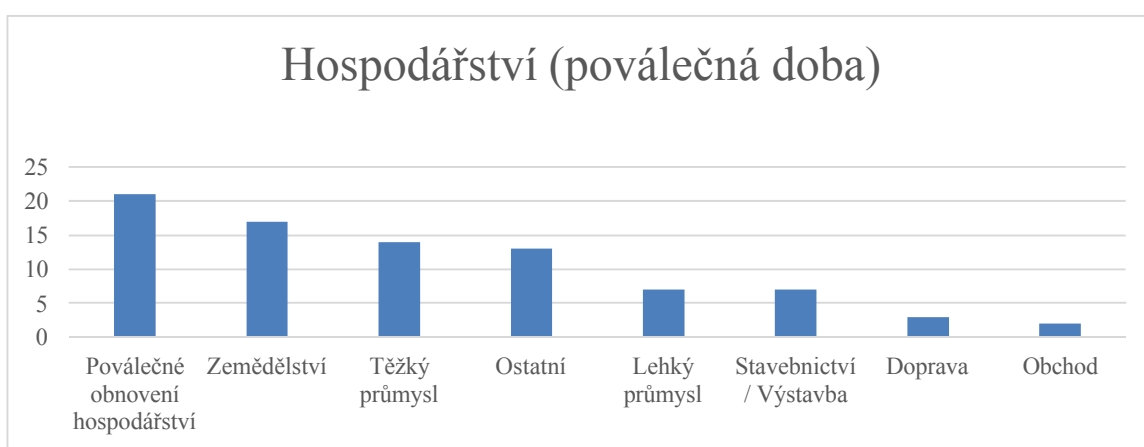

Je třeba poznamenat, že charakteristickým rysem soustavy témat v poválečné době je její „odlehčenost“ od politiky. Počet článků věnovaných kulturním událostem a kulturním činitelům tedy v poválečné době výrazně stoupá a kultura se tímto stává nejčastěji se vyskytujícím tématem. Důležitým rysem je také skutečnost, že se téma kultury dostává v poválečné době poprvé na úvodní stránky časopisu a kulturní přehled čím dál častěji otevírá poválečná vydání a zabírá stále větší objem časopisu. Přestože literární tvorba (tj. pohádky, povídky, básně, romány na pokračování) do seznamu témat zahrnuta nebyla, je nezbytné zdůraznit, že i její počet v porovnání s předválečnou dobou viditelně stoupá.

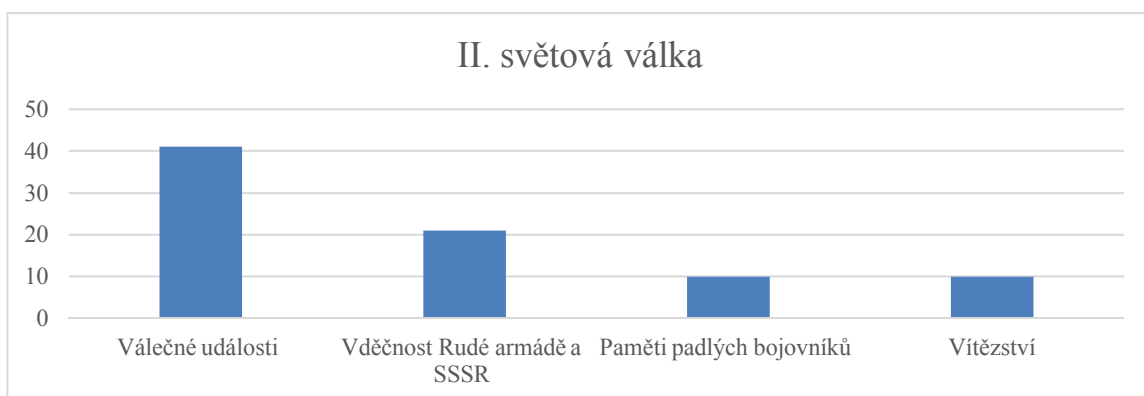
Porovnáme-li procentní poměr kulturní tematiky a literární tvorby k celkovému počtu článků z předválečné a poválečné doby, lze v poválečné době sledovat jejich podstatné navýšení. Zdá se, jako by se tím komunističtí ideologové záměrně snažili odvrátit pozornost lidí od války a poválečné devastace.

Hospodářství a vnitřní politika patří i nadále mezi prvních pět nejvíce zastoupených témat, pouze s tím rozdílem, že hospodářství přechází na druhé místo co do četnosti výskytu a vnitřní politika ztrácí své vedoucí postavení. Nárůst počtu článků o hospodářství lze vysvětlit vznikem nové podkategorie věnované poválečné obnově hospodářství. Tato prezentovala „nebývalé“ úspěchy Sovětského svazu v znovubudování své země. Na prvním místě je nyní rekonstrukce země po válečném konfliktu. Jsou tu zdůrazňovány zejména velké stavby sovětského průmyslu v meziválečném období – Bělomořsko-baltský kanál, DněproGES a rekonstrukce zničených míst.

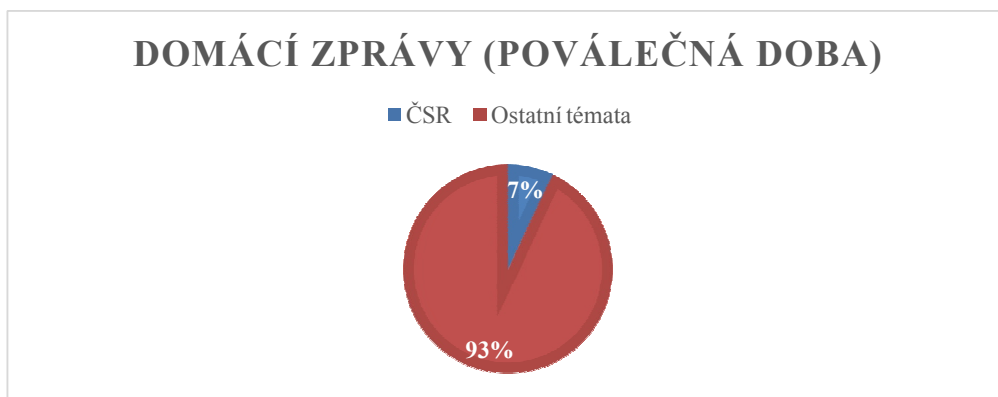

Další téma, které se objevilo v poválečné době, je věnováno II. světové válce a popisuje válečné události, radost a nadšení lidí z vítězství a jejich nekonečnou vděčnost Rudé armádě a Sovětskému svazu za osvobození. Téměř každé vydání jasně ukazuje, komu je třeba vděčit a po čím boku kráčet dál. Podíl sovětské armády na vítězství v bojových operacích se stává jedním z klíčových momentů poválečné prosovětské propagandy.

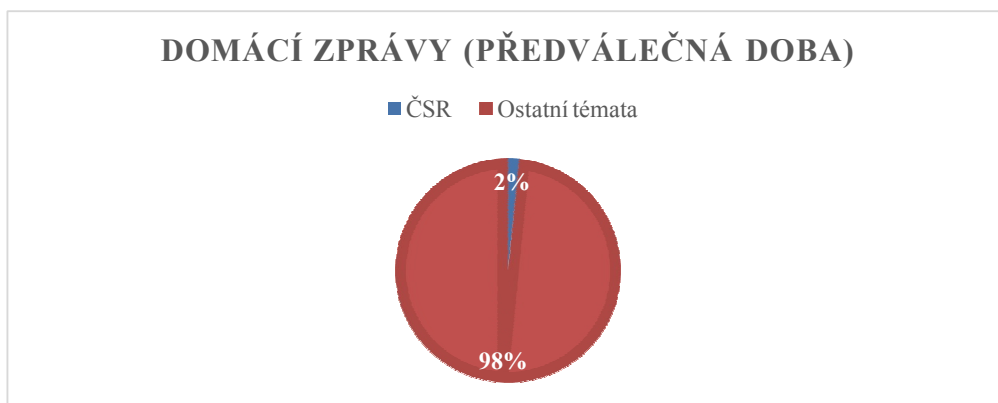

Je pozoruhodné, že články o nepříteli a také články vyvracející protisovětské „pomluvy“, hojně publikované v časopise v předválečné době, jsou odsunuty do pozadí, příp. úplně mizejí. Působí to dojmem, jako by se nyní komunističtí ideologové pro získávání příznivých nálad rozhodli „vsadit“ na vítězství a osvobození Rudou armádou, a neočerňovat již k tomuto účelu své nepřátele.

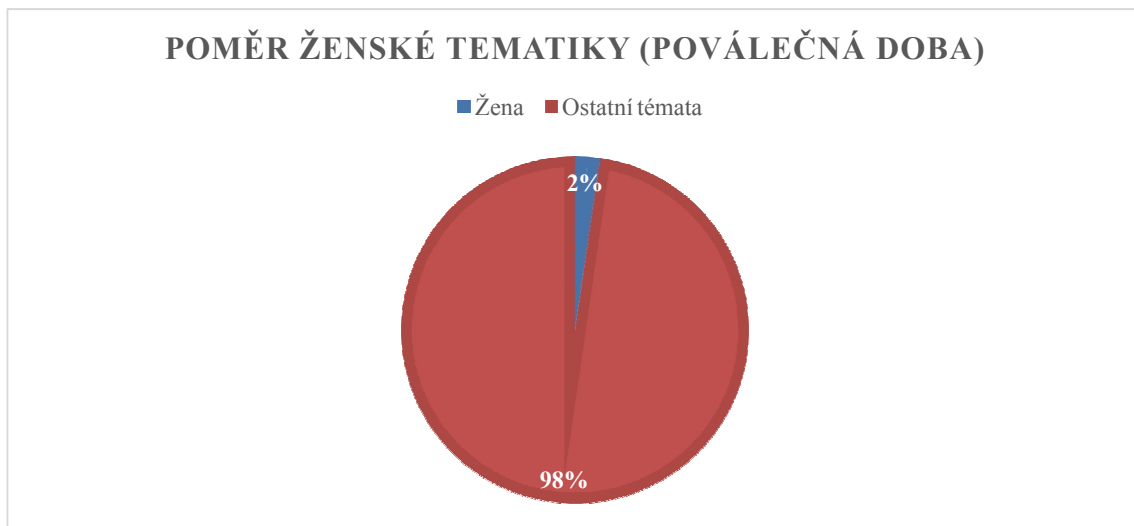
Zatímco určitá témata se objevují čím dál tím méně, počet článků jiných kategorií naopak viditelně stoupá. Pokud se tedy v předválečném období články věnované událostem v ČSR dostávají na stránky časopisu jen velmi zřídka, v poválečné době se jejich počet výrazně zvyšuje. Časopis se konečně zaměřuje na domácí zprávy, často je ale uvádí paralelně se sovětskými zprávami stejného charakteru. Jako příklad můžeme uvést dvoustránky věnované témuž tématu, přičemž na jedné polovině je uveden článek zabývající se SSSR, na druhé pak ČSR. Takto prosovětská propaganda odkazovala na sovětský vzor, zejména vzhledem k zavedení sovětských metod centrálního plánování.

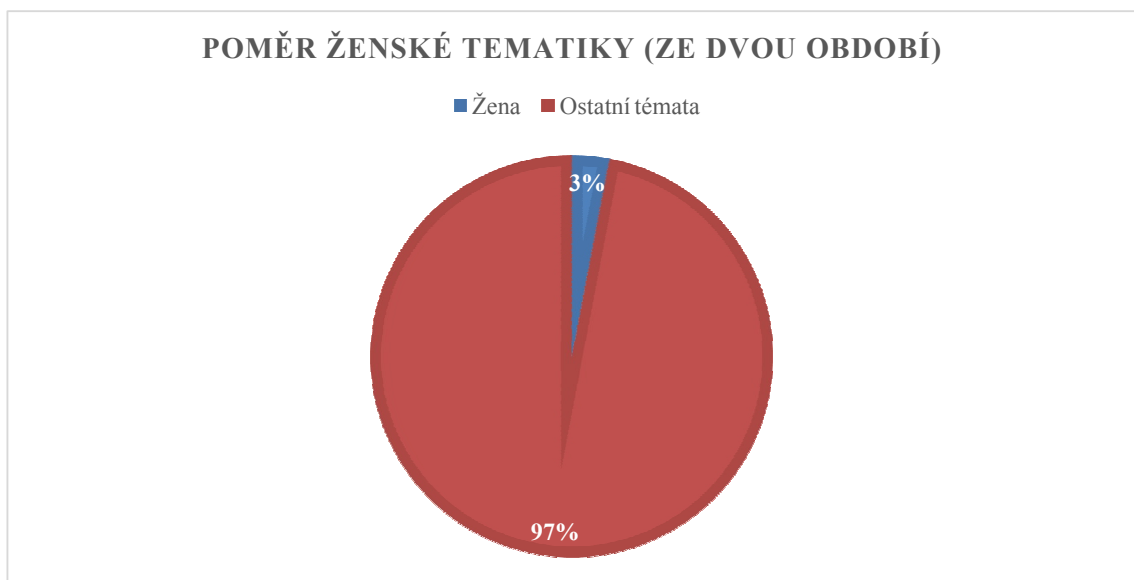
Pro porovnání je níže uveden graf z předválečné doby:

Co se týče následně analyzovaného tématu ženy, procentní poměr ženské tematiky z poválečné doby k celkovému počtu poválečných článků tvoří 2 procenta.

Celkový poměr ženské tematiky z obou období vypadá následujícím způsobem:

3. ŽENA

3.1. Výzkumná otázka

Předložená studie je věnována ženskému obrazu, tak jak jej vytvářela sovětská ideologie a následně šířil na svých stránkách časopis Svět sovětů. Cílem bylo zachytit specifický obraz sovětských žen v předválečné a poválečné době a poté analyzovat, jak byl obraz sovětské pracovnice, vytvořený sovětskou vládou, překládán pomocí „spřáteleného“ časopisu československým čtenářům.

Výzkumná otázka, která byla ústředním tématem této části výzkumu, zní takto: „Jak byla představena sovětská žena v časopise Svět sovětů?“.

- Co ji zajímalo?
- Jaké profese ovládala?
- Čím se lišilo její „zvláštní“ (sovětské) postavení?
- Zda se její obraz postupem času měnil (pokud ano, jaké byly rozdíly v jeho pojetí v předválečné a poválečné době)

Obraz ženy, zvolený pro předkládanou analýzu, nebyl vybraný náhodně, ale na základě několika různých kritérií a zjištění, která vyšla najevo v průběhu studia archivních materiálů.

Při práci na první části výzkumu bylo zjištěno, že sovětský člověk (jehož výzkum byl původně cílem této práce) se objevuje jako neoddělitelný prvek téměř v každém článku. V časopise navíc nebyl jasně vymezený prostor nebo specifické téma, které by se věnovalo pouze tomuto obrazu, a tudíž by bylo možné jej zvolit jako podklad pro další a hlubší analýzu. Naopak vyšlo najevo, že žena se objevuje v konkrétních člancích, které jsou věnovány specificky jejímu obrazu a jsou tedy jasně tematicky oddělené. Z velké části popisují význam a úlohu žen v sovětské společnosti a zdůrazňují její úspěchy v uvedeném časovém období (před a po druhé světové válce).

Z množství materiálu prostudovaného během první fáze výzkumu byly tedy jako výzkumné jednotky zvoleny články, které se primárně věnovaly ženám a téma ženy v nich zaujímá více než 70 procent daného objemu. Tyto články zařazeny v první části studie do stejnojmenné tematické skupiny. Díky takto přesně vyznačenému tématu (pomocí názvu článku, doprovodnému obrazovému materiálu, apod.), bylo možné výzkumné jednotky jasně identifikovat. Další články, ve kterých byl obraz ženy zmíněn jen okrajově nebo zaujímal méně než 50 procent objemu textu, nebyly brány v potaz a netvoří tak součást této studie. Celkem bylo pro tuto část práce vybráno 37 článků, což tvoří 3 procent celkového počtu prostudovaného materiálu.

Žena se s určitostí objevovala i ve velkém množství dalších článků, zejména pak ve zprávách delegátů a delegátek, kteří popisovali své dojmy z cesty do SSSR, zahrnujíc do svého popisu různé stránky života sovětské společnosti a postavení jednotlivých skupin, buď genderových, nebo třídních. Stejně to bylo i ve člancích zobrazujících život v různých zemích Sovětského svazu, kde bylo pokaždé neoddělitelně zmiňováno také soudobé postavení žen. Ale jak již bylo uvedeno, tyto články nebyly brány v potaz, jelikož žena v nich nebyla hlavním tématem. Do studie nebyly zahrnuty ani články, které obsahovaly pouze obrazový materiál, poněvadž se analýza soustřeďovala výhradně na textový materiál. Tak například článek „Jak tráví sovětská dělnice svůj volný čas“¹¹, věnovaný výhradně sovětské ženě a její volnému času, avšak sestávající pouze z fotografií, nebyl zahrnut do seznamu zkoumaných jednotek.

Vyčlenění obrazu ženy do samostatného tématu, kterému se následně věnovaly jednotlivé články, celé strany, a častokrát i dvoustrany, nebylo náhodně zvoleným předmětem zájmu, stejně jako vše, čím se zabývala sovětská propaganda a agitace. V předválečné i poválečné době byly na ženy kladeny velké nároky (původně spíše očekávané od mužů), které tak bylo nutné zavádět jako normu do každodenního života. Před válkou, po první pětiletce (od počátku 30. let), byla žena viděna jako pracovní rezerva pro industrializaci, během války byla hybnou silou při řešení výrobních problémů, a po válce (vzhledem k demografické nerovnováze prvních poválečných

¹¹ *Jak tráví sovětská dělnice svůj volný čas. Svět sovětů. V Praze: Bohumil Šmeral, 1934, roč. III, č. 13, s. 12.*

desetiletí) hybnou silou při rekonstrukci své vlasti. Proto není divu, že podíl článků o ženách zabíral určitý objem časopisu. Jejichž počet se výrazně zvyšoval na stránkách březnových vydání, věnovaných Mezinárodnímu dnu žen 8. března.

Oficiální sovětský tisk měl povzbuzovat a nadále podporovat u sovětských občanů radostnou tvořivou činnost ve prospěch sovětské světlé budoucnosti. Svět sovětů, v první řadě, měl popularizovat Sovětský svaz a dávat za příklad jeho úspěchy. Na jeho stránkách se objevuje určitý „kodex normy“ předválečného a poválečného života sovětské společnosti, který časopis Svět sovětů podporuje a podle kterého vyzývá postupovat i československou obec. Vydáváním časopisu Svět sovětů tak straničtí ideologové vytvářeli a šířili normativní mediální obrazy, které podporovaly obecnou ideologickou koncepci „sovětského člověka“.

Proto mou výchozí hypotézou bylo, že pečlivě konstruovaný sovětský mýtus, pečující o svou prezentaci, nepokládal za vhodné ukazovat na stránkách tištěných médií ženy unavené, jejichž zdraví bylo podlomeno příliš obtížnou prací, a tak zobrazoval zejména šťastné, pracovité a nadšené ženy, plné energie, tak aby tento vykonstruovaný obraz vypadal ještě zářivěji a působil všeobecně pozitivně.

3.2. Obraz sovětské ženy u dalších autorů

Nehledě na zřejmé překážky podávání objektivních informací a možnosti jakékoliv kritické analýzy existující v Sovětském svazu, zanechali po sobě sovětští autoři – „klasikové ženského tématu“ - významné práce věnované sovětské ženě. Byli to Aralovec „Sovětské ženy – aktivní budovatelky komunismu“¹², Bil'shaj „Řešení ženské problematiky v SSSR“¹³, Starodub „Žena – dělnice a matka“¹⁴, Ivanova „Žena a práce“¹⁵, Charčej „Životní styl. Morálka. Výchova“¹⁶. Všichni tito autoři shromáždili velké množství faktického materiálu a zobecnili ho do té míry, jak jim to stávající podmínky daného období umožňovaly. Pokud se zaměříme na moderní autory, kteří byli schopni osvětlit početné mýty oficiální sovětské propagandy, je nutné jmenovat Zubkovu práci „Poválečná sovětská společnost: politika a každodenní život v letech 1945 – 1953“¹⁷, Senavskuju „Psychologie války ve dvacátém století: historická zkušenost Ruska“¹⁸, Žerebkinu „Ženské politické nevědomí“¹⁹, Daškovu „Ideologie v osobách: tvorba vizuálního kánonu v sovětských časopisech v letech 1920 – 1930“²⁰, Šabaturu „Obraz "nové ženy" v sovětské kultuře v letech 1917 – 1929“²¹ a následující

¹² Араловец Н. Д. Советские женщины - активные строители коммунизма. М., 1975. 64 с

¹³ Бильшай В. Решение женского вопроса в СССР. 2-е изд., перерос. и доп. М., 1959. 264 с.

¹⁴ Стародуб В.И. Женщина - труженица и мать. Л., 1967. 91с.

¹⁵ Женщина и труд / под ред. З.П.Ивановой. М., 1963. С. 18

¹⁶ Харчей А.Г., Алексеева В.Г. Образ жизни. Мораль. Воспитание. М., 1977. 144 с.

¹⁷ Зубкова Е.Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность. 1945-1953 гг. М., 1999. 229 с., ил.

¹⁸ Сенявская Е.С. Психология войны в XX веке: ист. опыт России. М., 1999. 383 с., ил.

¹⁹ Жеребкина И. Женское политическое бессознательное. СПб., 2002. 224 с.

²⁰ Дашкова Т. Идеология в лицах: формирование визуального кано́на в советских журналах 1920-1930-х гг.

²¹ Шабатура Е.А. Образ "новой женщины" в советской культуре 1917-1929 гг.: авторе. дис. ... канд. ист.наук. М., 2007. 25с.

tituly: „Vizuální antropologie: nové pohledy na sociální realitu“²², „Žena a vizuální znaky“²³, „Genderová expertíza ruské legislativy“²⁴. Chronologicky je však „sovětská ženská historie“ nejpodrobněji prozkoumána v „přelomovém období“ 20. let a první polovině 30. let 20. století, zatímco další historické etapy „demonstrují hluboké mezery“ (Dneprovskaja, 2011, s. 93).

Ze západních studií (dobových, ale i současných), věnovaných sovětské ženě, jsou známé: Wood E. „The Baba and the Comrade: Gender and Politics in Revolutionary Russia”²⁵; Clements B. E. „The Birth of the New Soviet Woman”²⁶; Goldman W. „Women, the State and Revolution. Soviet Family Policy and Social Life, 1917 – 1936”²⁷; Shlapentokh V. „Public and Private Life of the Soviet People: Changing Values in the Post-Stalinist Russia”²⁸; Attwood L. „The New Soviet Man and Woman. Sex-Role Socialisation in the USSR“²⁹; Milanetti G.P. „Sovětské letkyně ve Velké vlastenecké válce“³⁰.

²² *Визуальная антропология: новые взгляды на социальную реальность: сб. научн. ст Саратов, 2007. 528 с., ил.*

²³ *Женщина и визуальные знаки / под ред. А.Альчук. М., 2000. 280 ц., ил.*

²⁴ *Гендерная экспертиза российского законодательства / отв. ред. Л.Н. Завадская. М., 2001. 272 с.*

²⁵ *WOOD E. The Baba and the Comrade: Gender and Politics in Revolutionary Russia. Indiana University Press, 1997*

²⁶ *CLEMENTS B. E. The Birth of the New Soviet Woman. Washington, D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars; Kennan Institute Occasional Paper Series #140, 1981.*

²⁷ *GOLDMAN W. Women, the State and Revolution: Soviet Family Policy and Social Life, 1917 – 1936. Cambridge University Press, 1993*

²⁸ *SHLAPENTOKH V. Public and Private Life of the Soviet People: Changing Values in the Post-Stalinist Russia. Oxford University Press, 1989*

²⁹ *ATTWOOD L. The New Soviet Man and Woman. Sex-Role Socialisation in the USSR Palgrave Macmillan (October 12, 1990)*

³⁰ *Milanetti, G.P. Sovětské letkyně ve Velké vlastenecké válce. Grada, 2014*

Po důkladném výzkumu pramenů dostupných v českém prostředí je nutné konstatovat, že dosud nebyla zpracována studie, která by se věnovala čistě uvedenému tématu konstrukce obrazu sovětské ženy v předválečném a poválečném československém tisku. Jediná práce, která zachycuje obraz sovětské ženy je práce věnovaná Miladě Horákové³¹. Během předkládaného výzkumu byly nalezeny dvě bakalářské práce, jedna z nich se věnovala obrazu sovětského člověka a Sovětského svazu v československé propagandě 1951 – 1952³², druhá obrazu Sovětského svazu v českém protektorátním tisku³³. Co se týče tematické agendy (soustavy témat) časopisu Svět sovětů, ani toto téma dosud nebylo v českých pramenech zdokumentováno nebo hlouběji probádáno.

³¹ ROMANOVÁ, Blanka. *Milada Horáková - konfrontace s dobovým ideálem sovětské ženy*. Praha, 2012. *Bakalářská práce*. Vysoká škola ekonomická v Praze

³² *Obraz sovětského člověka a Sovětského svazu v československé propagandě 1951 - 1952* (Eva Štáhllová) - Vysoká škola ekonomická v Praze, 2010

³³ *Mediální obraz SSSR ve vybraných komunistických a lidoveckých týdenících v době tzv. třetí republiky (1945-1948)* - Diplomová práce (Daniel Mádr), Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2012

3.3. Historické souvislosti konstrukce obrazu sovětské ženy

Od prvních dnů své existence v zemi Sovětů byl vynalezen silný propagandistický nástroj k vybudování nové společnosti. Obraz žen, zdokonalovaný nejprve na sovětském plakátu a pak i v tisku, se stal neocenitelným nástrojem ideologického vlivu na proces „tavení“ nového společenství (již „sovětského“ lidu).

Prvním ideálem „nové“ sovětské ženy se stala hrdinka, zrozená z ohně revoluce a občanské války. Poprvé se objevuje na stránkách periodického tisku (stejně jako dříve na plakátech) jako zdravotní sestra, komisařka v armádě a dokonce i vojačka. Byla skromná, odhodlaná, silná, loajální, odvážná, statečná, pracovitá, energická a většinou mladá. Nemyslela na své osobní blaho. Pokud jí bylo třeba na frontě, mohla dokonce, i když s lítostí, opustit své děti; mohla se smířit s fyzickými obtížemi, bez mrknutí oka se zúčastnit boje, přijmout mučení a dokonce i smrt, věříc, že svou obětí přispívá k lepšímu světu. Byla to žena – voják, žena – nadšenec (Clements, 1981, s. 1).

Země, která utrpěla obrovské ztráty v první světové a pak i občanské válce, potřebovala pracovní síly k obnovení hospodářství a formování již zmíněné nové společnosti. Sovětské ideologové světové revoluce předložili tezi, že žena by měla být první pracovní silou revoluce, rezervní armádou dělnické třídy, pokročilou bojovou jednotkou v boji proti utlačovatelům světa. Pro prosazení těchto tezí a dosažení určeného cíle, byla v celostátním tisku a v již činných ženských organizacích. Výsledkem byl mimo jiné vzrůstající zájem žen o členství v zapojených organizacích (Dašieva, 2010, s. 15).

Již v roce 1919 vznikají v bolševické straně oddělení žen (nazývaná Ženotdely) a v odborových a státních organizacích ženské sekce. Ženotdely prováděly mezi ženami politicky - vzdělávací činnost v duchu socialismu a pracovaly za účelem jejich zapojení do hospodářské výstavby a veřejné správy. S cílem přilákat pozornost veřejnosti k otázkám rovnosti žen a mužů se pořádala setkání žen, kongresy a konference věnované aktuálním životním otázkám, práci a pracovním podmínkám. Pro podporu své činnosti

ženotdely vydávaly i své vlastní časopisy. Tak ženotdel ÚV RKS(b)³⁴ publikoval pro stranické pracovnice časopis „Komunistka“ (pod neustálou redakcí N. Krupské), pro dělnice vycházel časopis „Rabotnica“ a pro rolnice „Krestjanka“ (Ženy v SSSR, 1972).

Otázka právní a sociální rovnosti žen s muži se stává hlavní a právě ona je prohlášena za nejdůležitější důsledek Velké říjnové revoluce. Ženy však, dříve sociálně pasivní a převážně negramotné, nemohly pouhým prohlášením dosáhnout rovnosti s muži. Proto než se stanou politicky aktivními, kladla jim bolševická strana za úkol získat gramotnost a účastnit se na kulturní revoluci (Dašieva, 2010, s. 15).

S aktivním zapojením žen do výrobního procesu a společenského života se však začalo okamžitě, vždyť gramotnost na to nebyla vyžadovaná. Masivní zapojení žen do společenské výroby se stává zákonitostí sociálně-ekonomického rozvoje socialismu. Žena má své sociální atributy (zástěru a červený šátek) a poslání, které je stejné jako poslání mužů: budovat komunistickou budoucnost. Nová silná žena, začleněná do výrobního procesu, se podílí na veřejném životě, hraje významnou úlohu ve spolupráci a v boji proti světové buržoazii (Dašieva, 2010, s. 15).

Další proměna role žen byla do značné míry nepřímým důsledkem první pětiletky, zavedené v roce 1928, kolektivizace zemědělství a vzniku nových forem organizace vlády. Počátkem 30. let, v období intenzivní industrializace, začaly být ženy ve veřejné politice považovány za pracovní rezervu pro industrializaci. Tvořily, podle Stalina, „obrovskou pracovní armádu“ (3, s. 2). Jestliže začátkem 20. let spočívala ženská rovnost s muži ve stejných pracích pro obnovu země zničené občanskou válkou, pak se během první pětiletky stejná práce začíná vztahovat na industrializaci země.

Od počátku 30. let byla tedy v sovětské zemi zahájena široká kampaň za zapojení žen do industrializačních procesů. Právě tento úkol zakotvil zvláštnosti propagace rovnosti žen

³⁴ *Ruská komunistická strana (bolševiků) od r. 1918, od r. 1925 pak Všesvazová komunistická strana (bolševiků)*

při zvládání těžkých „mužských“ profesí souvisejících s fyzickou prací. Z těch, kteří v roce 1920 studovali, tvořily ženy jen 30 %. Právo na stejné vzdělání pro tisíce žen dosud nebylo realizováno, proto se ženy zabývaly především nekvalifikovanou a fyzicky náročnou prací, která nevyžadovala speciální znalosti (Dašieva, 2010, s. 15). Seznam „ženských“ profesí té doby překvapuje svým „neženským“ charakterem. Starosti to ale ženě nečiní (pravě naopak), vždyť je konečně samostatná, vždyť „žádný úsek práce není ponižující“ a „v každém se snaží vyniknouti a uplatniti své schopnosti“ (14, s. 8).

Postupem času sovětské odborníci dospěli k závěru, že ženská práce (tzn. její pracovní výkon) neustupuje práci mužské, a v některých odvětvích (textilním, ve zdravotnictví, vzdělání a službě) ji dokonce považovali za vhodnější. Tradiční mateřské povinnosti, tj. vařit, pečovat, vychovávat, byly vyňaty z domácností, staly se odosobněnými a začaly být řízeny kolektivem. Ženská schopnost dohlížet, šetřit, skladovat přišla vhod v oblasti účetnictví a úřednickém prostředí. Žena tudíž postupem času našla uplatnění ve všech sférách společenské výroby a pojem „neženská profese“ začal mizet. Napomáhala tomu rostoucí mechanizace a automatizace výroby a mezi nejprestižnější ženská povolání patřila ta, která byla spojena s ovládním technologií: traktoristky, řidičky transportu, tkadleny, parašutistky, pilotky či konstruktérky letadel (Dašieva, 2010, s. 16). Popularizaci zmíněných profesí bez pochyby napomáhaly osobní příklady ze života jednotlivých žen uvedené v stranickém tisku. Takto jedna z nich hrdě vysvětluje svůj zájem o řidičský kurz: „Já sama jsem zaměstnaná a kromě toho navštěvují řidičský kurz. Proč to dělám? Nemám špatné povolání. Jsem organizátorkou kulturní a společenské práce, ale velmi mě zajímá mechanismus auta. Chtěla bych jednou se svým mužem umět ovládat tank, abych se mohla zúčastnit obrany své vlasti“ (12, s. 7).

3.4. Obraz sovětské ženy v časopise Svět sovětů

Stranické požadavky se „pocitivě“ šířili na stránkách komunistického tisku, zobrazujíc a propagujíc ideální obraz sovětské ženy, tak jak byl vypracován stranickými ideology – obraz ženy, který byl v souladu s jejími cíli a úkoly. Časopis Svět sovětů nebyl ani v tomto případě výjimkou. Kromě již zmíněného pracovního odhodlání charakterizuje sovětskou ženu prezentovanou v časopisech nebyvalý elán. Před námi je žena - stachanovkyně, údernice, inovátorka - a její hodnotová orientace zahrnuje nejen svědomité a včasné plnění povinností (splnění plánu), nýbrž i zvýšení kvantity (překročení normy) a kvality produktů. Bojuje za vysokou jakost práce a svým příkladem povzbuzuje i ostatní. Tak je v jednom z článků popsána továrna („vykazující velký počet nadprůměrných výkonů a mnoho stachanovkyň“), kde „velká většina dělnic projevila snahu, aby organizováním svého pracovního úkolu zrychlila tempo práce nebo zlepšila průměr pracovních norem“ (14, s. 7). Jak uváděl časopis, byly takových továren po celém Sovětském svazu stovky, a všude se ženy snažily zlepšit kvalitu a překročit plán. Dobrý příklad vhodný následování.

Sovětská žena se většinou zobrazuje jako nositelka komunistických ideálů, a proto je naplněna pocitem úplné sounáležitosti s kolektivem a je nadšena radostnou společnou prací, založenou na rovnosti. Oficiální status nové ženy je definován její schopností dobře pracovat ve státním podniku. Proto je její obraz neoddělitelný od práce, což každý článek zdůrazňuje: „ruskou ženu najdeme v práci. Žena ji potřebuje, intenzivní výstavba ji žádá“ (5, s. 9).

Na práci závisí i úcta k ní („úcta k soudruhu stejně jako k soudružce, koná-li dobře svoji práci, určenou pro lepší budoucnost naplánovaných cílů“ (8, s. 12), a dokonce i její štěstí („[ženy] radostné tou radostí, již dává úspěch v práci a láska k ní“ (8, s. 12) .

Váží si své pracovní cti a vždy si připomíná, že pokud bude pracovat svědomitě, její jméno budou opakovat všichni v továrně a možná i v celé zemi, protože každá žena se může dostat do časopisu, a to i na titulní stranu. Tak se ze zkoumaných čísel časopisu

Svět sovětů ženy objevují na titulní stránce 23 krát, což činí 19 procent z celkového počtu, téměř jednu pětinu všech titulních stránek³⁵:

Přestože tato práce nepředpokládala výzkum fotomateriálů, během výzkumu se ukázalo, že na převážné většině obrázků byla zobrazena mladá, a skoro vždy se usmívající žena. Všechny fotky jsou plné nadšení pracovních úspěchů. Jako kdyby měl zápal mládí zobrazených hrdinek zdůraznit zvláštní krásu práce a vyjádřit pocit radostného budování. Nejčastěji je žena zobrazená buď během své práce, nebo ve statické póze v pozadí s traktorem, strojem, polem, tribunami. Duchovní bohatství, důvěra ve své síly, velká důstojnost, nadšení a odvážný pohled do budoucna - to jsou vlastnosti, které by zachycené ženské postavy měly předávat čtenáři.

Časopis Svět sovětů zobrazuje ženu jak obecně, tedy jako zvláštní, nový typ (svého druhu kulturní mýtus), tak i konkrétně (na příkladu jednotlivé ženy). Tato kombinace dovoluje zachytit obraz sovětské ženy z různých pohledů (od abstraktního a generalizovaného obrazu hrdinky po konkrétní a každodenní obraz „obyčejné“ sovětské

³⁵ Jak již bylo uvedeno v metodologické části, prozkoumáno bylo 122 vydání časopisu, z nichž u jednoho čísla nebyl titulní list vůbec vydán (Ročník III. – Číslo 1, Praha, leden 1934), tzn. celkem 121 titulní strany.

ženy), což pomáhá stanovit hranice mediálního konstruktů vytvořeného stranou a určit jeho základní, jemu vlastní, charakteristiky.

V kvantitativním poměru to vypadá následujícím způsobem:

Články věnované abstraktnímu obrazu³⁶ - 17 článků - 46%

Články věnované konkrétní ženě - 17 článků - 46 %

Články zahrnující jejich kombinace³⁷ - 3 články - 8 %

A z čehož vyplývá, že časopis pokládal za stejně důležité oba způsoby zobrazení.

Ať už je to předčasně zestárlá matka vojáka nebo mladá dívka se zničeným dětstvím, nebo stachanovkyně, žena představená v časopisu je vždy hrdinka. Nehledě na veškerou

³⁶ *I pokud se o žene psalo obecně, obrázkový materiál, vztahující se k článku, skoro vždy zahrnoval fotky konkrétních žen - obvykle nejlepších ve své profesi.*

³⁷ *Zobrazuje obecný normativní obraz s následujícím konkrétním příkladem, který ho zdůrazňuje.*

nepřízeň osudu, ona nadšeně čelí výzvě času a své strany a podle časopisu vždy a za každých podmínek pracuje s elánem.

Ani jednou se na stránkách časopisu neobjeví bědování, pouze radostné výzvy plné pracovního odhodlání. Pracovního hrdinství sovětské dělnice je geograficky rozsáhlé: „je známo mnoho žen, které se zúčastnily náročných vědeckých výprav, mimo jiné cest a pobytu v Arktidě (...). Lékařka Zvancevová strávila 3 zimy na Vrangelově ostrově. Na dalekých polárních radio a meteorologických stanicích žijí a pracují o samotě v bílé poušti ženy, radiotelegrafistky a meteoroložky“ (13, s. 8). Neméně rozsáhlý je i počet pozitivních charakteristik, které sovětská vláda přisuzuje ženě a časopis poctivě šíří na svých stránkách: je disciplinovaná, odvážná, trpělivá, efektivní, obětavá, oddaná, energická, čilá, statečná, zapálená...

V časopisu představená hrdinka napomáhá k úspěchu významných stavebních projektů komunismu: vodních elektráren, průplavů, továren. Je vždy a všude přítomná, není profese, kterou by neovládala, a odvětví hospodářství, ve kterém by se neuplatnila. S hrdinským odhodláním se pouští do všech stranických úkolů a výzev, ať je to zvýšení tempa renovace hospodářství, vzorové provedení jarní setby nebo obdělávání celiny.

Pokud jde o stranu, ta uděluje dělnici na oplátku za její obětavou oddanost státní vyznamenání. Takto získávají ti nejlepší titul „Hrdina socialistické práce“, medaile a odznaky cti. Nejdůležitější je to, že tato vyznamenání, propůjčující určitou sociální váhu, byla přístupná každému. Téměř každá ženská postava, o které se píše v časopisu, má státní cenu. Rovné výchozí příležitosti jsou neustále zdůrazňované skoro v každém článku.

Uvedené charakteristiky měla sovětská žena jak v předválečné, tak i poválečné době. Jediný rozdíl lze vidět v tom, že v předválečné době byla chápána jako významná síla výstavby nové země a v poválečné jako zdroj jejího znovuoobrození.

3.5. Sovětská žena jako vzor pro všechny ženy

Pokud lze tvrdit, že v mnoha zemích se o svobodě a rovnoprávnosti žen pouze teoretizuje a diskutuje (jak se uvádí v jediném z článků: pokud v jiných zemích o svobodě a rovnoprávnosti „se jenom žvaní“ – (2, s. 1), SSSR se prezentuje jako „jediný stát osvobozené a rovnoprávné ženy na celé zeměkouli“ (2, s. 1). Je to země, kde se podle časopisu Svět sovětů ženský osud rozvinul tím nejlepším možným způsobem. Neustále se podtrhuje, že žena v Sovětském svazu zaujímá postavení, o jakém v západní Evropě a ve všech kapitalistických státech mohou všichni jen snít a ve které nemohou v blízké budoucnosti ani doufat. „Každá kuchařka musí dovést řídit stát!“ – populární Leninova věta se podle časopisu do jisté míry stává realitou. Díky tomu postupem času zaujímají ženy vedoucí pozice v mocenských orgánech. Lidový komisař financí, náměstek lidového komisaře pro zdravotnictví, delegátka jedné z republik, člen ústředního výboru Sovětského svazu, ředitelka továrny – to jsou jen některé z pozic, kterých dosáhly.

Aby co nejvíce zdůraznil příznivé podmínky života ženy v Sovětském svazu, časopis ji neustále srovnává a dává do protikladu s nešťastnou a trpící ženou kapitalistických zemí, kde podle „spolehlivých“ informací kvetla exploatace a diskriminace, nedodržování pracovních norem, nerovné odměňování za práci. „Zlaté sovětské časy“, ve všech barvách zobrazené na stránkách časopisu, nebylo ani možné srovnávat s imaginární ubohostí existence a života v kapitalistických zemích.

Další protiklad prosperujícímu životu „nové ženy“ tvoří její minulost, tzn. postavení žen za dob carského Ruska, do roku 1917. Proto většina článků předválečné doby odkazuje na uvedené období nejen s cílem porovnání dřívějšího a současného postavení žen, ale také chce zdůraznit zásadní „pozitivní“ změny, které jsou úzce spojeny s příchodem sovětské vlády. Pokud analyzujeme tyto obrazy: ženu kdysi a nyní, lze zpozorovat, že jsou diametrálně odlišné, první z nich - ryze pozitivní, druhý - ryze negativní (plný bídy, hrůzy a utrpení).

„Výhodnou“ pozici sovětských žen názorně ukazuje níže uvedená tabulka (sestavená na základě přídavných jmen a přívlastků použitých na různých místech časopisu k definici sovětské ženy)³⁸:

Žena v carském Rusku	Žena v Sovětském svazu <i>- Nová žena nového kolektivního života</i>	Žena v kapitalistických zemích
Nevolnice	Svobodná	Zbídačovaná
Se skloněnou hlavou	Nezávislá	Zproletarizovaná
Analfabetka	Samostatná	Stále více a více vykořisťovaná
Utahaná četnými porody	S knihou v ruce	Nese často těžší břímě než muž
Zanedbaná	Rovnocenná a rovnoprávná s mužem	Za stejnou práci dostává ještě mizernější plat
Kulturně zaostalá	Vědoma si svých práv	Sociálně porobená (nejnižší bod – prostituce)
Hračka mužova	Aktivně činná	Otrokyně
Utlačovaná	Civilizovaná	Stroj na rození dětí
Neprávem vykořisťovaná	Stoupenkyně demokracie	Je stavěna na roveň s tažným zvířetem
Bezprávná	Rychle kráčí vstříc všeobecnému blahobytu	
Neměla ani pas	Má velkolepý tvořivý život	
Otrokyně	Může se uplatnit	
Neškolená rolnice	Vítězně roste	
Nezaměstnána	Může žít samostatně	
Úplně poddaná vůli muže		
Právně utlačovaná		

³⁸

Původní způsob psaní byl zachován

Nacházející se v manželských poutech		
Již ve 30 letech stařena		

Skutečnost, že se žena stala součástí výrobního procesu spíše kvůli nutnosti využít veškeré zdroje pracovní síly v sovětském Rusku, jelikož v tehdejších podmínkách neměla sovětská vláda jinou alternativu jak udržet celý kolos alespoň na dané úrovni v chodu, je prezentován jako osvobození ženy, vítězství, „základní, pohádková změna“ jejího života a největší úspěch říjnové revoluce. V kontextu soudobého trendu toto není vůbec překvapující, vždyť pracující, šťastná žena, rovnoprávná s muži, byla zdrojem pýchy a symbolem zemí sovětů, a proto sovětská vláda, potřebující udržovat a podporovat tento mýtus, dělala pro to vše možné. Je proto zcela srozumitelné, že důraz byl kladen zejména na to, že práce je pro ženy v první řadě otázkou morálního uspokojení, možnosti se uplatnit a potřeby vymanit se z monotónního života ženy v domácnosti.

Dalším aspektem je rodina, která zůstává samozřejmě základním kamenem společnosti, ale zároveň „nenápadně“ ustupuje do pozadí: „Cílem svazu jest postavit rodinu pevně, ale neučiniti ji jedinou doménou ženy“ (6, s. 8). Hlavní ženskou doménou se tak nyní stává práce „po boku mužského pracovníka“, protože s dětmi pomůže stát, který v první řadě potřebuje její pracovitě ruce: „Žena pracuje jako muž a péčí o dítě se do velké míry a stále více zaobírá stát“ (6, s. 8).

Na rozdíl od kapitalistických států, kde je žena stále více a více vykořisťována, zbídačována, a „je neustále pronásledována při práci myšlenkou na svoje děti, které musela nechat samotné, nebo nedostatečnému dozoru sousedky“ (4, s. 3), v zemi sovětů existují dětské jesle, které většinou jsou poblíž práce matky. Časopis ujišťuje: „revoluce ženu osvobodila z tísnivých pout, učinila ji s mužem skutečně rovnoprávnou a zorganizovala péči o matky a děti“ (4, s. 3).

I když se píše o rovnosti sociální, a nikoliv „o popírání rozdílů tělesných a duševních v lidské povaze“ (2, s. 1), ve skutečnosti na to, že ženská podstata požadovala „měkčí“ pracovní normy než muži, nebyl brán žádný zřetel a tzv. „zvláštní ochrana a péče“ pro ty, které jsou „tělesně slabší“, existovala jen proto, aby žena „mohla splnit co nejlépe ve prospěch celé společnosti...svůj všeobecný úkol“ (2, s. 1). Nehledě na to, jaký původní cíl stál za všemi výhodami, redakce časopisu poctivě předávala iniciativy sovětských ideologů, důsledně zdůrazňovala a podtrhovala zásluhy stranických lídrů v oblasti ochrany zdraví žen.

Z množství prostudovaných článků nelze vybrat ani jediný, který by nezdůrazňoval rovnost ženy a muže, jež se projevuje zejména v těchto nezpochybnitelných výhodách: žena získala stejnou možnost pracovat, být nezávislou, zvolit si povolání, ovládat „mužské“ profese. Zřídka se ale vyskytne zmínka o její ženskosti, žena je vnímána čistě jako pracovník, matka a veřejná činitelka a aktivista - to jsou všechny její funkční charakteristiky.

Jeden z článků se dokonce vysmívá ženě pečující o svůj vzhled, což je jasné poselství všem čtenářkám, jaký příklad rozhodně není hodné následovat. Tu (ženu) by prý bylo nutné „ještě dlouho převychovati“ (11, s. 13), což očividně naráží na ženu „starého typu“ (patřící pravděpodobně do vysoké společnosti, vždy obyčejná žena za carského Ruska byla jen „otrokyně“). Samotný název článku je již dosti výmluvný „Ty, které sem nepatří“. Redakce si tu vyhradila právo soudit, a sám článek vypadá jako dobré poučení pro ženskou veřejnost. Osud nesvědomitých pracovníc, kterým záleží jen na zevnějšku, podle předpisů žánru, je vždy nešťastný, na rozdíl od těch, které si vyhrnouc rukávy neúnavně pracují pro blahobyt své země. Avšak toto je pouze ojedinělý případ pronikání anti-kánonu na stránky časopisu, plného stereotypů a normativních obrazů.

Opravdovou (tzn. dokonalou v pojetí strany) sovětskou ženu nezajímají „různé prázdné radovánky, honba za zábavou stůj co stůj, milostné plotky a podobné“, ani se nesnaží „sehnat vhodnou partii“, „dostat se pod čepec“ a podobně (8, s. 12).

Štěstí pro sovětskou ženu znamená splnění cíle, cíle, o který se dělí s veškerým sovětským obyvatelstvem. Sní „ne o luxusních šatech, ne o zábavách, ne o výhodném sňatku nebo teplém místečku v životě, ale především o štěstí své vlasti“ (8, s. 12). Její osobní štěstí nemá takový význam a je proto odsunuté do pozadí: „má každá uvědomělá sovětská žena tolik radosti ze života, kolik jí jen může mít člověk, který ví, proč pracuje, který vidí, že se jeho práce daří a že je stále bližší a bližší cíl, o nějž usiluje“ (8, s. 12).

To ale neznamená, že se nechce líbit. Určitě se chce líbit, ale tak „jako se chce líbit každý kulturní člověk - chce býti příjemná ve všem druhým lidem“, „ale nikoli z koketerie“. Tato její „touha“ nemá nic společného s „kapitalistickým výtvořem“ tzv. módou, která má jedině za cíl obohacovat se na lidské ješitnosti. „To všechno je sovětským ženám vzdálené. Nechtějí vypadat „módně“, nýbrž „civilizovaně“, „hezky“ (...). Nechtějí, aby se zevnějšek člověka stal samoučelem a předmětem obchodu. Staví se proti tomu, aby ženy byly jen líbivými loutkami, aby všechen svůj um a volný čas věnovaly jen tomu, aby se „líbily“, vlastně, aby vzbuzovaly „závist“ druhých žen a „nachytaly“ spíše muže“ (8, s. 12). Takže vzhled slušné sovětské ženy se vyznačuje jednoduchostí, skromností a smyslem pro míru. Je až zarážející, že tato estetická kritéria zůstávala platná po celou dobu existence Sovětského svazu.

Za takovými názory zjevně prosvítá linie velice výhodná pro stranu, jelikož daný postoj svým způsobem schvaloval a podporoval skutečnou situaci ve společnosti s ohledem na pojetí módy, ale i technické možnosti, jak módu rozvíjet po západním vzoru. Za prvé, pokud jde o předválečnou dobu, ještě existovaly asketické ideály prvních desetiletí sovětské vlády. A za druhé, pokud jde o dobu poválečnou, lehký průmysl se stále zotavoval z poničení válkou, a proto popsaný charakteristický styl estetických kritérií sovětské ženy - jednoduchost a skromnost - v daných podmínkách vyhovovaly nejlépe. Je též důležité, že skromnost byla povzbuzována i v rámci ideologie kolektivismu - disciplína předepisovala neodlišovat se od většiny společnosti.

Výrazně je prezentována na stránkách časopisu vesnická pracovnice, zvaná kolchoznice. Ani v předválečné ani v poválečné době není žádný náznak „protikolchoznické“ nálady. Naopak ženy jsou vděčné straně a její nové hospodářské politice. Tak soudružka Dobrová („není obyčejná rolnice, nýbrž předsedkyně svého kolektivního hospodářství“) ví, „že ona stejně jako miliony jejích sester, které rychle kráčí vstříc všeobecnému blahobytu, děkuje za tuto základní, pohádkovou změnu svého osudu, své bytosti, jen kolektivizaci, jen oné straně, která vzdor všem nepřítelům, vzdor všemu pochybování, vzdor všem oportunistům důsledně prováděla a provedla politiku kolektivizace“ (1, s. 3). „Jen kolektivizaci, jen oné straně“ (!). Je vidět, že tato žena opravdu preferuje kolektivní hospodářství a nepředstavuje si jiné uspořádání života, což je v prudkém rozporu se současným pojetím tehdejší sovětské reality. Z dnešního pohledu lze říci, že je teď již obecně známo, jak krutě se prováděla kolektivizace a jak vesnické obyvatelstvo se tomu bránilo. S rostoucí kolektivizací na konci roku 1929 a počátkem roku 1930, ženy se staly základem rostoucího hnutí odporu na venkově. Odpor vůči násilné kolektivizaci byl široký jak na jejím počátku, tak i v celém průběhu. Velmi často celé skupiny rolníků se zapojovaly do tvrdých střetů s místními úřady. Mnoho venkovských žen se aktivně bránilo kolchozům a byly zapojeny i do proti kolchozního hnutí (anti-kolektivizace) (Romanov, 2007, s. 273).

Postupem času a v důsledku proměn politických a historických, jsou na ženu kladeny další nároky. Změna genderového pořádku, která začala pod vlivem industrializace, obdržela nový impulz v rámci povolání mužské populace do vojenské služby na počátku Velké vlastenecké války a nahrazení mužů ženami na pracovišti. Válka se stala důležitým faktorem při přeměně vztahu vlády k měnící se roli žen.

Během války, ženy byly hlavní silou při řešení výrobních úkolů. Činily 2/3 z celkového počtu dělníků a zaměstnanců a 3/4 pracovníků zemědělského hospodářství a sociální sféry (Dašieva, 2010, s. 16). Půl milionu žen úspěšně pracovalo jako vedoucí pracovnice v mnoha různých hospodářských oblastech. Ovládly téměř všechna mužská povolání a samostatně iniciovaly mnoho průmyslových a sociálních hnutí (Romanov, 2007, s. 386).

S ohledem na demografickou nerovnováhu prvních poválečných desetiletí žena velmi často zůstávala jediným nebo hlavním živitelem rodiny. Její úloha jako důležitého zdroje výroby a obnovy nabývá nového významu. Pokud dříve práce byla chápána jako možnost seberealizace a prostředek k dosažení společného cíle, nyní se stala životní nutností a povinností ke společnosti a svému státu. Proto každý poválečný článek neopomíjí, nýbrž neustále zdůrazňuje a popisuje „jak se dívky po válce snaží pomoci rodinám padlých vojáků, sirotkům a invalidům“ vždyť „nejsou sobecké“ a myslí především na své krajany a štěstí své země (15, s. 4).

3.6. Závěr o ženě

Pokud se vrátíme zpět na začátek, až k položené výzkumné otázce „Jak byla představena sovětská žena v časopise Svět sovětů?“, můžeme na základě dosud předložených výsledků výzkumu a dosavadních závěrů její obraz stručně popsat následujícím způsobem:

- Co ji zajímalo?

Práce, práce a jenom práce. Práce ve prospěch komunistické společnosti a v zájmu světlé budoucnosti všeho světového proletariátu.

- Jaké profese ovládala?

Jakoukoli, a to i včetně „mužských“ povolání. Nebylo žádné, které by jí nebylo přístupné.

- Čím se lišilo její „zvláštní“ (sovětské) postavení?

Byla nezávislá, samostatná a hlavně ve všem rovnocenná a rovnoprávná s mužem

- Zda se její obraz postupem času měnil (pokud ano, jaké byly rozdíly v jeho pojetí v předválečné a poválečné době)?

Žádné „kardinální“ rozdíly v obraze samotném zaznamenány nebyly. Sovětská žena pořád zachovává soubor určitých normativních charakteristik, šířených sovětskou propagandou. Vyznačují ji hrdinství, pracovitost, iniciativa, elán (...). Vždy nese v sobě komunistické hodnoty, je pracovitá, odhodlána, aktivně činná, obětavá, statečná, disciplinovaná (...).

Jediné, co bylo rozdílné, byl způsob a prostředky jejího zobrazení. Na příkladech lze ukázat, že v předválečné době skoro každý článek porovnával postavení sovětské ženy s

postavením žen za carského Ruska a žen v kapitalistických zemích. Negativní konotace posledních ještě více zdůrazňovala „výsadní“, „přednostní“ postavení sovětské ženy. Co se týče jejích vlastních charakteristik, v poválečné době se do popředí dostává její oddanost a ochota pomoci bližnímu svému. V souladu s historickými událostmi, v poválečné době je žena vnímána jako důležitý a nezbytný zdroj obnovy, znovubudování země. Určité číslo článku popisuje její nezbytnou nápomocnou úlohu.

Jak je zřejmé z předchozích podkapitol, obraz sovětské ženy byl v časopise Svět sovětů konstruován s ohledem na veškeré myslitelné perspektivy. Lze s jistotou tvrdit, že kterákoliv čtenářka tohoto periodika měla možnost najít v popisu sovětské ženy svůj vlastní příběh, část svého života, a tak bylo zajištěno následování tohoto ideálního a všeobjímajícího obrazu. Je však zřejmé, že tento konstruovaný obraz je zároveň i jedním z velmi pádných důkazů toho, jak média dokázala a i dnes stále mohou měnit realitu a nabízet svým čtenářům obraz sice lákavý a možný následování, avšak neskutečný. Obraz sovětské ženy mohl pro některé čtenáře být důkazem sovětského úspěchu, v celkovém kontextu však vyznívá jako odtržený od reality a zpochybňuje tak svou vlastní věrohodnost a objektivitu.

4. MOŽNÁ OMEZENÍ VÝZKUMU A JEHO VÝSLEDKŮ

První a hlavní omezení spočívá v tom, že zvolená metoda kvantitativní obsahové analýzy předpokládá více kódovačů, aby výsledky byly co nejvíce objektivní. V rámci diplomové práce takováto analýza byla bohužel těžko realizovatelná, jelikož byla prováděna pouze jedním výzkumníkem. Je tedy nutné přiznat, že úplné objektivity nebylo bohužel prakticky možné nedosáhnout. Lze tedy také předpokládat, že kategorie témat, která byla vydělena během analýzy, a výsledky které byly získány, by mohly být u jiného výzkumníka poněkud odlišné. V průběhu kategorizace však bylo cílem, aby zejména zvolené tematické kategorie byly jasně vymezené a aby dobře reprezentovaly celou soustavu témat, tj. aby seznam kategorií byl komplexní a pokrýval všechna možná témata. V případě podkategorií byl proto vždy zajištěn i podrobný popis (např. jaké články byly zahrnuty do jaké podkategorie a proč).

Dalším omezením byl nedostatek jednoho z ročníků časopisu z předválečné doby (ročníku 1936), což přerušilo kontinuitu předválečných výzkumných vzorků a určitým způsobem ovlivnilo získané výsledky. Daný ročník se bohužel nepodařilo získat ani v jedné z dostupných a navštěvovaných knihoven (Národní knihovně České Republiky, Slovanské knihovně České Republiky, Knihovně FSV UK). Některé ho vůbec neměly k dispozici a v Národní knihovně kupříkladu byl tento svazek během celé doby výzkumu ve vazbě, v níž zůstává doposud.

Časová definice výběrového souboru, zvolená při sepsání teze magisterské práce, vedla během pozdějšího studia k dalšímu omezení. Původně zvolené časové období (pět let před válkou a pět let po válce) předpokládalo stejnou frekvenci vydávání časopisu, což ale v realitě bylo jinak (a bylo zjištěno bohužel až v průběhu výzkumu). Hned po válce se časopis stává z důvodu zvýšené poptávky a zesílených propagandistických aktivit vydavatele týdeníkem, což vedlo ke značné číselné nerovnováze počtu vzorků v pětiletých časových úsecích předválečné a poválečné doby. Po důkladném uvážení bylo rozhodnuto změnit výběrový soubor poválečné doby tak, aby bylo docíleno co nejoptimálnější číselné rovnováhy zkoumaných vzorků a zároveň se zachovala i jejich časová kontinuita. Což ale ve výsledku vedlo i k nerovnováze ve zvolených časových

úsecích (4 roky před válkou a 2 roky po válce). Avšak vzhledem k cílům výzkumu (porovnání dvou období) a specifikaci vydání časopisu (od roku 1945 časopis nastalo stává týdeníkem) lze zvolený časový poměr považovat za logicky nejoptimálnější.

Poněvadž do výzkumu byly zahrnuty pouze články, jejichž textový objem představoval více než čtvrtinu stránky, bylo nutné z analýzy vyloučit určitou část článků, což nepochybně ovlivnilo získané výsledky. Avšak takovéto vymezení zároveň umožnilo soustředit se na ty články, kterým redakce rozhodla věnovat větší plošinu a tím i větší význam.

Při bližším pohledu a detailnějším zaměření na teoretickou část této práce není možné nevysvětlit a neozřejmit, jaká jsou její největší omezení, která se následně podepsala i na předložených výsledcích výzkumu a tím pádem i závěrech této práce. Pro opravdu důkladné zhodnocení významu časopisu Svět sovětů je to zejména limitující počet (spíše by se dalo říci nedostatek) současných zdrojů o spolcích příznivců Sovětského svazu. Jestliže lze dokázat, že literatura věnována činnosti KSČ a historickým vztahům SSSR a ČSR existuje ve velkém rozsahu, a to jak v dobových tak i současných zdrojích (tzn. objektivně a kritický hodnotící/předkládající materiál), prameny popisující tematiku organizací přátel Sovětského svazu, většinou pochází z totalitního období komunismu, a proto jsou ve velké míře výsledkem dobové ideologie a propagandy. Velká část informací z části 1.1. a 1.2 byla čerpána ze dvou takovýchto dobových zdrojů: knihy Amorta Čestmíra *Přátelé Sovětského svazu: z historie organizací přátel SSSR v Československu* a díla Jiřího Sedláčka a Josefa Vávry *Pro zemi milovanou: Z bojů o československo-sovětské přátelství*. V obou pracích je patrné dělení názorů na správný a špatný přístup k SSSR, kromě tohoto extrémního přístupu se v nich nic jiného najít nepodařilo. Stěžejním úkolem při zpracovávání a hodnocení těchto materiálů proto bylo vyhnout se přebírání ideologické dikce této dobové literatury a zachovávat určitý odstup s cílem odfiltrovat ideologii, která je v těch zdrojích přítomna. Cílem práce se tak poněkud nečekaně stalo i vyvarovat se ideologicky zabarvených termínů a získaná fakta nehodnotit, ale pouze konstatovat.

Pokud v případě svazů přátel byl omezením nedostatek současné literatury, všechny nalezené zdroje o osobnosti Marie Kořátkové byly omezeny na článek Jana Cebeho „Rudá Marie aneb se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak“. Důkladné vyhledávání dalších pramenů nedalo potěšující výsledky a při ověření dokumentů z Národního archivu České Republiky nic jiného, než žádosti Marie Kořátkové o nový cestovní pas (s jejích častým následným zamítnutím) a záznamy o jejím zadržení nebylo možné dohledat.

ZÁVĚR

Výsledky, které byly získány z provedené kvantitativní obsahové analýzy, ukazují, že Svět sovětů mistrovsky konstruoval svou tematickou agendu v přímé závislosti na své propagační a agitační činnosti. Tak v předválečné době, tzn. době industrializace sovětských zemí a prvních pětiletok, značný obsah zaujímal témata hospodářství a státního hospodářského plánování. Velký počet článků se zabíral „nebývale příznivými“ pracovními podmínkami existujícími v Sovětském svazu a mimořádným pracovním elánem sovětských lidí a jejich naprostou spokojeností se svým postavením v nové společnosti rovných možností. „Země sovětů“ se zdála být rájem pracujících a stejný dojem měla vyvolávat i v dalších zemích. Vždyť to byl příklad, který KSČ chtěla následovat a následně i aplikovat na území celého předválečného Československa. S narůstající hrozbou fašismu a další světové války se „logicky“ zvyšuje počet článků, věnovaných sovětské obraně a jmenovitě Rudé armádě, tak aby jednoznačně a všem ukázali, jak dobře vyzbrojená, připravená a tím neporazitelná je. Časopis předkládá jednoznačný obraz toho, kdo není a kdo je přítelem SSSR a na čí straně by jeho příznivci měli stát.

V průběhu analýzy se také ukázalo, že v předválečném období se články věnované událostem v ČSR jen velmi zřídka kdy dostávaly na stránky časopisu, zatímco v poválečné době jejich počet viditelně stoupá. Lze snad i možná říct, že časopis předkládá obraz, který jako by nepřímou řečí říkal, že ta rozhodující bitva již byla vybojována a nyní je možné se soustředit i na další, méně významné úkoly. Tou významnou bitvou bylo jednoznačně nastolení všeobecně příznivé nálady vůči „zemi milované“, časopis tak reflektoval to, že bylo možné se konečně trochu uvolnit a zaměřit se i na domácí zprávy. Příznivá nálada stoupala ještě významněji po osvobození Československa, na němž se významně podílela Rudá armáda, a tím se i zvýšil počet článků vychvalujících její nepřekonatelně úspěšné vlastnosti. Skoro každé vydání z poválečné doby ukazovalo, že je třeba vděčit Rudé armádě a tím jedině Sovětskému svazu za vítězné osvobození od fašismu, ale i stoupajícího nebezpečí kapitalismu.

Ve světě poničeném válkou, kde fašistický útok podkopával mírové principy budování, bylo nutné získávat důvěryhodné partnery, a tak není náhodou, že se objevuje nové téma propagující bratrství slovanských národů.

Stejně tak lze z analýzy poválečných vydání časopisu Svět sovětů vyvodit závěr, že v poválečné době soustava témat (i když s konstantním „nánosem“ propagandy) se trochu odlehčuje od politiky a státního a hospodářského budování a že stoupá počet článků věnovaných kultuře, literární tvorbě a sovětskému zeměpisu.

Nehledě na dobu, určitý objem vždy zaujímaly články vypovídající o úspěších a významných výsledcích výstavby socialismu. Příkladem toho jsou články zahrnující dojmy delegátů, kteří ze všech stran podrobně a nadšeně popisují svůj pobyt v SSSR a chválí veškeré sovětské zřízení a jeho úspěchy.

Během rozvoje socialistické společnosti došlo však zejména k radikální změně v postavení žen: uskutečnil se jejich masový odliv z domácnosti a soukromého hospodaření do oblastí společenské výroby. Významně se rozšířila sféra jejich pracovních působností. Žena je nyní nejen zdravotní sestra a dělnice v textilní továrně, ale stachanovkyně, učitelka, lékařka, vědkyně, „stojí za vrtačkou v továrně se stejnou samozřejmostí jako u zkumavky v laboratoři anebo v letadle nad arktickými kraji“. Aby došlo k takové změně, bylo třeba mnohem silnějších vlivů než mohla mít samotná stranická usnesení. Obrovské nadšení a pracovní zápal, udržované několik desítek let za sebou, musel být postaven na mnohem silnějším základu, než mohla mít usnesení šířená stranou. Proto sovětská vláda zaváděla a dodržovala podle ní dokonalý (tzn. jí plně vyhovující) obraz pomocí různých prostředků propagandy a agitace. Nejrozšířenějším prostředkem pro šíření informací do celé společnosti, a proto i nejvhodnějším, byl samozřejmě tisk.

Dokonalý a očekávaný obraz byl však jen jednou, vnější stranou reality. Mimo oficiální tisk, v neformálních komunikačních prostředcích, se vytvářel jiný obraz, který se lišil od „komunistického ideálního“ obrazu, vytvořeného vládou a předávaného médií. Kromě mýtů, stereotypů, symbolů a obrazů - klišé, vytvořených propagandou, v reálném životě existovala i drsná, barvitá realita kolektivizace, první pětiletky, poválečného desetiletí. V této neoficiální realitě bylo možné potkávat i docela lehkovážné, lhostejné a dokonce

i nemorální ženy. Ale to vše, typické pro každou společnost v jakémkoli vývojovém stadiu, se nacházelo samozřejmě mimo oficiálně předávaný obraz ženy, který měl za úkol odrážet a posilovat požadované vlastnosti sovětské ženy.

Nelze však popírat skutečnost, že obraz existující v tisku do značné míry odpovídal i skutečnosti. I když se jednalo o jednostranně komponovaný obraz, jelikož popisovaná žena – pracovnice, aktivista, stachanovkyně, nadšeně se pouštějící do práce a překračující normu, byla tím, co chtěla propaganda šířit z čistě jednostranně účelných pohnutek, taková žena skutečně existovala. Její existence nebyla jen tím, co bylo možné najít na stránkách angažovaného tisku, který agitoval, podporoval, povzbuzoval, chválil, vítal a dával ji na titulní stránku. Její existence byla výsledkem toho, co bylo popsáno v jednom z článků, „každý úspěch žen na poli práce přitahuje jako magnetickou silou následovnice“.

Základním cílem, jak ho deklaroval sám časopis ve svých redakčních dopisech, byla „pravdivá“ prezentace informací o Sovětském svazu. I když redakce časopisu se snažila o tak „čistý“ cíl, je obtížné si představit, že posloužila k tomu, aby si veřejnost mohla svobodně vytvořit svůj objektivní názor na život v SSSR. Jak je již jasné, redakční rada časopisu se skládala výhradně z příznivců sovětského systému a vychvalovala ho proto všemi možnými způsoby. Ideologická propaganda tak na jedné straně zvyšovala počet stoupců Sovětského svazu, ale na druhé straně zbavovala lidi jejich svobodného myšlení. Všichni na začátku nadšeně, postupně ale již jen nuceně přesně sledovali plánovanou cestu, která je bohužel přivedla do slepé uličky. Ale v tu dobu nikdo z těch, kdo to prožívali o tom vlastně ani nevěděl, byl svědkem jen začátku komunistického experimentu, který zářil jasnými barvami a sliboval světlou budoucnost, ale který nakonec selhal a obrátil se v tragickou zkušenost, která by měla být varováním celému lidskému světu.

SUMMARY

The results, which were obtained from qualitative analysis show that czechoslovakian journal Svět sovětů (The World of Soviets) masterfully constructed its thematic agenda in direct proportion to its agitation and propaganda work. Thus, for example, during the pre-war period (during industrialization and the first five-year plans) the largest occupied content was dedicated to the state economy and the government's economic planning. A big number of articles was considering unusually favorable working conditions existing in the Soviet Union. It was constantly showing the extraordinary vigour of Soviet working people and their complete satisfaction with his position in the new society based on equal opportunities. Soviet Union appeared to be a paradise for workers and was supposed to give the same impression outside of its borders. After all, it was an example that the Communist Party of Czechoslovakia wanted to follow and subsequently applied to the entire pre-war Czechoslovakia.

With the growing threat of fascism and Second World War it was „logical”, that the number of articles devoted to the defense by the Soviet Red Army increased noticeably, particularly, to empathize how well it is armed, ready to defend (not only its homeland, but the whole world if needed) and thus is invincible. The magazine presents a clear picture of who is a „friend” of the Soviet Union and who is not and whose side should take its adherents.

During the analysis it was also noted that in the pre-war period the articles about the events in Czechoslovakia rarely appeared on the magazine's pages, while in the post-war period their number is visibly growing. It seemed like the magazine was indirectly showing that it had reached its goal and that the decisive battle had already been won. The mentioned most significant battle was establishing a broadly favorable sentiment towards „beloved country”, so now a magazine could finally „relax a bit” and focus on domestic news. Favourable sentiment rose more significantly after freeing of Czechoslovakia the Red Army had significantly contributed to. So we could see a large

number of articles appearing, that overwhelmingly extol the Red Army and the Soviet Union as the only liberators from fascism and also defenders from increasing danger of capitalism.

In a world ravaged by war, where the fascist offensive undermined the principles of peace and trust in the global politics, it was necessary to obtain credible partners, so it is no coincidence that there is a new theme to „promote” brotherhood of Slavic nations (such as Poland, Jugoslavie, Burgaria).

Likewise, after the analysis of the post-war edition of Svět sovětů it can be concluded that in the post-war period the themes setting (even if with constant propaganda „touch”) is lightened from policies and state and economic construction. It is now filled by the rising number of articles devoted to culture, Soviet geography and literary excerpts.

Regardless of the time period, a certain content volume was always dedicated to informative articles about the achievements and significant results of socialist construction. The examples of this are the articles covering the impressions of delegates, who were enthusiastically describing in all details their stay in the USSR and praising Soviet system and its achievements.

During the development of a socialist society the status of women radically changed: if before they were mainly engaged in private households and farming with the transition to socialism they are becoming the part of social production. The sphere of their work competence significantly expanded. The woman was then not only a nurse and a worker in a textile factory, but stakhanovite, a teacher, a doctor, a scientist, a pilot, a tractor-driver. In order for such a change only party resolutions wouldn't be enough. Huge enthusiasm and working fervour, kept for decades in a row, had to be built in a much stronger base than any resolution could have. Therefore, the Soviet government created, introduced and kept a perfect (according to it ie. fully compliant) image to be followed

using various means of propaganda and agitation. The most widely used means for disseminating information throughout the society, and therefore the most suitable for such aim, of course, was public press.

Perfect picture and expected image, however, was only one outer side of reality. Outside the official press, in the informal means of communication, a different image was appearing, which differed from the „Communist ideal” image created by the government and handed over the media. In addition to the myths, stereotypes, symbols and images - clichés, created by state propaganda, in real life there was a rugged, colorful reality of collectivization, the first Five Year Plan, tough postwar decades. In this „unofficial reality” it was possible to meet and quite frivolous, indifferent and even immoral women. But it's all (typical for any society at any stage of development) was of course located outside of officially transferred image of a woman which was supposed to reflect and reinforce the desired properties of an ideal Soviet women.

But it can not be denied that the image existing in the press largely corresponded to reality. Even though it was a one-sided composed images, described a woman as a worker, activist, stachanovite, enthusiastically spilling into work and doing it beyond the norm (as propaganda wanted her to be for purely unilateral meaningful motives) - such woman really existed. Her existence was not only what could be found in the press, which agitated, supported, encouraged, praised, welcomed and gave her chance to appear on the front page. Its existence was the result of what was described in one of the articles, „every success in the field of women's work attracts followers as a magnetic force”.

The basic aim, as the magazine declared himself in its editorial letters, was the „true” presentation of information about Soviet Union. Although the magazine tried for so „clean” objective, it is difficult to imagine that it indeed served to the public to freely create their objective view of life in the USSR. As is already clear its editorial board consisted entirely of the supporters of the Soviet system and praised it by all possible ways. Ideological propaganda on the one hand, was helping to increase the number of

followers of the Soviet Union, but on the other hand, was depriving people of their freedom of thought. Everyone enthusiastically at the beginning, then gradually forced, was accurately following the planned route, which unfortunately led to an impasse. But at that time, none of those who experienced it couldn't even suspect it. All were the witnesses of just the beginning of the communist experiment, which was shining bright colors and promising a bright future, which at the end ultimately failed and turned into a tragic experience that should be a warning to all human world.

POUŽITÉ PRAMENY

Časopisy³⁹

Svět sovětů, ročník III, IV, VI, VII, VIII, IX

1. Nová žena – socialistická údernice. *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, únor-březen 1934, roč. III, č. 4, s. 2-3
2. Osvobození ženy jenom v zemi sovětů. *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, únor-březen 1934, roč. III, č. 4, s. 1
3. Stalin o sovětské údernici. *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, únor-březen 1934, roč. III, č. 4, s. 2
4. Význam ženské delegace k 8. březnu. *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, únor-březen 1934, roč. III, č. 4, s. 3
5. Ženy v Sovětském svazu. *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, únor-březen 1934, roč. III, č. 4, s. 8-9
6. S ženskou delegací do SSSR. *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, duben 1934, roč. III, č. 6, s. 8
7. Redakční dopis. *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, březen 1934, roč. III, č. 7, s. 2.
8. Chtějí se sovětské ženy líbit? *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, 1935, roč. IV, č. 4, s.12
9. Přátelství k SSSR zavazuje...! *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, 1935, roč. IV, č. 7, s. 9.
10. Redakční dopis. *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, 1935, roč. IV, č. 10-11, s. 2.

³⁹ Jelikož většina článků podepsána nebyla, byl seznam použitých pramenů vytvořen na chronologickém základě

11. Ty, které sem nepatří. *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, 1. únor 1937, roč. VI, č. 2, s. 13
12. Ženy Rudé armády. *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, 1. únor 1937, roč. VI, č. 2, s. 7
13. Triumf sovětské vědy a techniky v Arktidě. *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, 1. červenec 1937, roč. VI, č. 7, s. 8-9
14. O ženské práci v SSSR. *Svět sovětů*. V Praze: Bohumil Šmeral, 1. srpen 1937, roč. VI, č. 8, s. 7
15. Sovětské dívky po válce. *Svět sovětů*. Praha: Svoboda, 19.dubna 1946, roč. IX, č. 16, s. 4-5

Literatura

- CEBE, Jan. Rudá Marie aneb se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak. In Česká novinářka: K postavení a obrazu novinářek v českých médiích. 1.vyd. Praha: Portál, 2011.168 str ISBN 978-80-262-0056-7. str 71-81
- ČESTMÍR, Amort. Přátelé Sovětského svazu : z historie organizací přátel SSSR v Československu. Praha: Lidové nakladatelství, 1972. 111 s.
- HALADA, Jan. Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006. 1. vyd. Praha: Libri, 2007. S 384 ISBN 978-80-7277-165-3.
- HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace / Jan Hendl. – Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. – Praha: Portál, 2016. 440 s. ISBN 978-80-262-0982-9 (vázáno)
- JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara. Masová média. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 416 s. ISBN 978-80-7367-466-3.
- JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara. Média a společnost. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 208 s. ISBN 978-80-7367-287-4.

KONČELÍK, Jakub. Dějiny českých médií 20. Století / Jakub Končelík, Pavel Večera, Petr Orság. – Vyd.1. – Praha: Portál, 2010. – 344 s. ISBN 978-80-7367-698-8 (brož.)

KROUPA, Vlastislav, a kol. Stručný slovník protifašistického boje českého lidu. Praha: ČSPB, 1983. S. 138.

LOMÍČEK, Jan. Se Sovětským svazem na věčné časy? Proměny vnímání SSSR v Československu v průběhu „kratkého“ dvacátého století. Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie. Sv.69. 2015. č. 1-2. S. 5-18

MALIA, Martin. Sovětská tragédie: Dějiny socialismu v Rusku 1917 - 1991. 1. vyd. Praha: Argo, 2004. 566 s. ISBN 80-7203-566-5

MAŠÍN, Josef. Před 45 lety byl založen Svět sovětů / Josef Mašín In: Rudé právo. - Roč. 57, č. 38 (15. 2.), s. 2. - 1977

MOULIS, Vladislav. Podivné spojenectví. Vydání I. Praha: Karolinum, 1996. 112 s. ISBN 80-7184-245-1

SCHERER, Helmut. Úvod do metody obsahové analýzy. In Analýza obsahu mediálních sdělení. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 150 s. ISBN 80-246-0827-8. s. 29–50.

SEDLÁČEK, Jiří. – VÁVRA, Josef. Pro zemi milovanou: Z bojů o československo-sovětské přátelství. Praha: Svět sovětů, 1960. 414 s.

TRAMPOTA, Tomáš – VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. Metody výzkumu médií. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 296 s. ISBN 978-80-7367-683-4.

РОМАНОВ, П.В. - ЯРСКАЯ-СМИРНОВА, Е. (под ред.) Советская социальная политика 1920-1930 годов. Идеология и повседневность. М.:ООО "Вариант", ЦСПГИ, 2007. - 432 с. (*Romanov, P.V – Jarskaja-Smirnova, J. Sovětská sociální politika 1920-1930. Ideologie a každodennost*).

NÁRODNÍ ARCHIV (NA). Značka fondu: PP 1931-1940. Fond: Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931-1940. Karton 886. Signatura: 42/K -73/106

NÁRODNÍ ARCHIV (NA). Značka fondu: PŘ 1941-1951. Fond: Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941-1950. Karton: 5688. Signatura: K 4435/22 koťátko marie

Elektronické zdroje

CLEMENTS B. E. The Birth of the New Soviet Woman. Washington, D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars; Kennan Institute Occasional Paper Series #140 [online]. 1981. PDF 33 pages. Citováno dne [2016-07-28]. Dostupné z www: file:///C:/Users/hannad/Downloads/op140_new_soviet_woman_Clements_1981.pdf

16. PŘIBÁNOVÁ, Alena. Slovník české literatury [online]. 2012. Citováno dne [2016-05-12]. Dostupné z www: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1694>

17. RŮŽIČKA, Daniel. Totalita⁴⁰ [online]. © 1999 – 2016. Citováno dne [2016-07-27]. Dostupné z www: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/scsp.php>).

ДАШИЕВА, А.Д. Образ советской женщины накануне Великой Отечественной Войны [online]. Вестник Бурятского Госуниверситета. 2010/7. С.14-17. (*Dašieva, A.D. Obraz sovětských žen v předvečer Velké vlastenecké války. Věstník Burjatské státní univerzity. 2010/7. S.14-17*). Citováno dne [2016-07-27]. Dostupné z www: <http://cyberleninka.ru/article/n/obraz-sovetskoy-zhenschiny-nakanune-velikoy-otechestvennoy-voyny>

ДНЕПРОВСКАЯ, А.А. Образ советской труженицы в первое послевоенное десятилетие [online]. Вестник Омского Университета. 2011. № 1. С.91-98. (*Dneprovskaja, A.A. Obraz sovětské dělnice v prvním poválečném desetiletí. Věstník Omské univerzity. 2011. č.1. S. 91-98*). Citováno dne [2016-07-27]. Dostupné z www: <http://cyberleninka.ru/article/n/obraz-sovetskoy-truzhenitsy-v-pervoe-poslevoennoe-desyatiletie-po-materialam-spetsialnyh-zhenskih-izdaniy>).

Женщины в СССР // Женщины мира в борьбе за социальный прогресс [online]. М., Мысль, 1972. С. 29-82 (*Ženy v SSSR // Ženy v boji za sociální pokrok*). Citováno dne [2016-07-27]. Dostupné z www: <http://www.a-z.ru/women/texts/genssrr.htm>

⁴⁰ Datum publikování uvedeno nebylo